

МОНГОЛ УЛСЫН САНХҮҮГИЙН ХҮРТЭЭМЖИЙГ ҮНЭЛЭХ ТҮҮВЭР СУДАЛГАА

2018 он

“Эн-Ар-Си-Си” ХХК

ХУРААНГУЙ

Энэхүү судалгаа нь Монгол Улсын санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжийг үнэлэх зорилготой юм. Судалгааг Санхүүгийн зохицуулах хороо, “ЭН-АР-СИ-СИ” ХХК хамтран 2018 оны 6 дугаар сараас 8 дугаар сард хийж гүйцэтгэлээ.

Судалгааг энгийн санамсаргүй түүврийн аргаар хийсэн. Судалгаанд гар утастай иргэдийн жагсаалтаас 1600 насанд хүрэгчдийг санамсаргүй сонгон оролцуулсан бөгөөд оролцогчдоос асуулгын аргаар мэдээлэл цуглуулсан. Асуулга нь нийт 7 бүлэгтэй бөгөөд иргэдийн ерөнхий нийгэм эдийн засгийн шинж чанар, хуримтлал, санхүүгийн үйлчилгээ авч буй байдал, банкны данс, мобайл болон интернет банкны хэрэглээ, зээл болон даатгалын тухай асуултуудаас бүрдэнэ. Иргэдээс утсаар ярилцлага авах аргаар мэдээлэл цуглуулсан.

Тайлан дараах бүтэцтэй. Нэгдүгээрт бүлэгт Монгол Улсын санхүүгийн хүртээмжийн талаар, хоёрдугаарт бүлэгт санхүүгийн хүртээмж авахад учирч буй саад, гуравдугаарт бүлэгт банкны үйлчилгээний хэрэглээ ба орлогын эх үүсвэр, дөрөвдүгээр бүлэгт хэрэглэгчдийн хадгаламжийн хандлагын талаар, тавдугаар бүлэгт мобайл болон цахим банкны хэрэглээний байдал, зургаадугаар бүлэгт иргэдийн даатгалын үйлчилгээний хэрэглээний талаар, төгсгөлийн бүлэгт дүгнэлт бичигдсэн болно.

Судалгааны үр дүнд санхүүгийн хүртээмжийн үндсэн үзүүлэлтээрээ Монгол Улс ижил төстэй орнуудтай харьцуулахад харьцангуй өндөр байсан ч бүс нутгаар бага зэрэг ялгаатай байна. Харин хүйс болон сууцны төрлөөр санхүүгийн хүртээмж ялгаагүй байсан бол хөдөлмөр эрхэлдэггүй иргэдийн хувьд санхүүгийн хүртээмж хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдээс харьцангуй бага байна.

Түлхүүр үгс: санхүүгийн хүртээмж, санхүүгийн үйлчилгээ, цахим банк, хуримтлал

JEL ангилал: A20, E21, G5, G21, I22

НЭГ. УДИРТГАЛ

Энэхүү тайланд 2018 оны байдлаар Монгол Улсын санхүүгийн хүртээмжийг эрэлт талаас нь буюу түүврийн аргаар судалсан шинжилгээг нэгтгэн орууллаа. Шинжилгээг санамсаргүй байдлаар сонгосон 1600 иргэдээс нийт 7 бүлэг бүхий асуулга судалгааг авч хийлээ. Асуулга нь иргэдийн ерөнхий нийгэм эдийн засгийн шинж чанар, хуримтлал, санхүүгийн үйлчилгээ авч буй байдал, банкны данс, мобайл болон интернет банкны хэрэглээ, зээл болон даатгалын тухай асуулуудаас бүрдэнэ.

Санхүүгийн хүртээмжийн үндсэн үзүүлэлтээрээ МУ ижил төстэй орнуудтай харьцуулахад харьцангуй өндөр байна. Тухайлбал, банканд данстай иргэдийн эзлэх хувь гэдэг үзүүлэлтээр өндөр хөгжилтэй орнуудын түвшинд байна. МУ-ын иргэдийн 94.5 хувь нь ямар нэгэн байдлаар албан ёсны санхүүгийн үйлчилгээнд хамрагддаг байна. Тухайлбал, иргэдийн 92.1 хувь нь дансаа идэвхтэй ашигладаг бөгөөд 91.9 хувь нь банк, 9.3 хувь нь ББСБ, 3.4 хувь нь ХЗХ-гоор үйлчлүүлдэг. Судалгаанд оролцогсдын 5.2 хувь нь санхүүгийн секторын гадна буюу үйлчилгээ хүртэхгүй байна.

Санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмж бүсээр бага зэрэг ялгаатай байна. Хангай болон төвийн бүсэд санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмж бусад орон нутгаас харьцангуй бага байна. Хүйс болон сууцны төрлөөр санхүүгийн хүртээмж ялгаагүй байна. Харин хөдөлмөр эрхэлдэггүй иргэдийн хувьд санхүүгийн хүртээмж хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдээс харьцангуй бага байна.

Банкны үйлчилгээний хамрах хүрээ маш сайн байгаа хэдий ч банкны үйлчилгээ авдаг давтамж болон данс ашиглалтаар иргэд ялгаатай байна. Ялангуяа, байршил болон сууцны төрлөөс хамааран ялгаа их байна. Тухайлбал, орон сууцанд амьдардаг иргэдийн 52.5 хувь нь өдөр бүр болон долоо хоног тутамд банкны үйлчилгээ авдаг бол гэр хороололд амьдардаг иргэдийн хувьд энэ нь 17.5 пунктээр бага байна. Энэ хувь хотын иргэдийн хувьд 46.2% байхад хөдөөгийн иргэдийн хувьд 39.2%.

Монгол Улсын хэмжээнд иргэд тогтмол үйлчлүүлдэг банкны салбартаа очихын тулд дунджаар 1350 төгрөг 16 минут зарцуулдаг байна. Энэхүү зардал болон хугацаа нь бүсээр ялгаатай. Тухайлбал, Хангайн бүсийн иргэд банкны салбарт очихдоо хамгийн их зардал болон хугацааг зарцуулж буй нь улсын дунджаас 723 төгрөг, 3 минутаар илүү байна.

Бүс нутгаас гадна, банкны салбар орох болон АТМ орох нь сууцны төрлөөс хамааран нэлээд ялгаатай байна. Орон сууцанд амьдардаг иргэд банкны салбар орохдоо 770 төгрөг зарцуулж буй нь гэр хорооллын иргэдтэй харьцуулахад 2.3 дахин бага, 12.4 минут зарцуулж буй нь гэр хорооллын иргэдийнхээс 1.6 дахин бага байна. АТМ орох зардал, хугацааны хувьд ялгаа бүр их.

Иргэдийн банкны үйлчилгээнд хамрагддаг байдал нь тийм ч их ялгаатай биш байхад энэ байдал мобайл болон интернет банкны хувьд арай өөр байгаа юм. Мобайл болон интернет банкны үйлчилгээ банкны дараа хамгийн өргөн авдаг үйлчилгээнүүд боловч банкны үйлчилгээнээс ялгаатай нь байршил, сууцны төрөл, хүйс, орлого болон ажил эрхлэлтийн байдлаас хамааран эрс ялгаатай байна. Нийт иргэдийн 49.1 хувь нь мобайл банкны үйлчилгээ, 27 хувь нь интернет банкны үйлчилгээ авдаг бөгөөд үүн дотроо 19.8 хувь нь мобайл болон интернет аль алиныг нь ашигладаг, 29.3 хувь нь зөвхөн мобайл банк, 7.2 хувь нь зөвхөн интернет банк, 43.7 хувь нь алиныг нь ч ашигладаггүй байна. Энэ дүр зураг бүсээр нэлээд ялгаатай.

Сүүлийн 12 сарын хугацаанд нийт хэрэглэгчдийн 30.3 хувь хуримтлалдаа мөнгө хийсэн бөгөөд дийлэнх (94.8 хувь) нь банканд хадгалдаг гэжээ. Харин нийт хэрэглэгчдийн 35.4 хувь сүүлийн 6 сард зээл авсан бөгөөд нийт иргэдийн 23.1 хувь нь арилжааны банкнаас, 7.9 хувь нь ломбардаас, 6.5 хувь

нь ББСБ–аас, 4.9 хувь нь хувь хүнээс зээл авчээ. Хуримтлалдаа мөнгө хийсэн болон зээл авсан эсэх нь хэрэглэгчийн бүлгээр болон бүс нутгаар харилцан адилгүй байна.

Хэрэглэгчдийн 70 хувь нь ямар нэг сайн дурын даатгалд хамрагддаггүй бөгөөд тэдний 40 хувь нь даатгалын талаар мэдэхгүй учраас, 26 хувь нь хэрэгцээ, шаардлага байхгүй учраас даатгалд хамрагдаагүй гэж тус тус хариулжээ. Сайн дурын даатгалд хамрагдалт 18.9 хувьтай байгаа бол уг даатгалд хамрагдсан эсэхээ мэдэхгүй иргэд 2 орчим хувь байна. Өндөр орлоготой, дээгүүр боловсролтой, сууцанд амьдардаг, зээл авсан, үл хөдлөх хөрөнгө эзэмшдэг, хуримтлал хийдэг, ажил эрхэлдэг иргэдийн хувьд сайн дурын даатгалд хамрагдалт сайн байна. Даатгалын хэрэгцээ шаардлагын хувьд даатгалын төрлөөс хамааран иргэдийн таашаал өөр өөр байна.

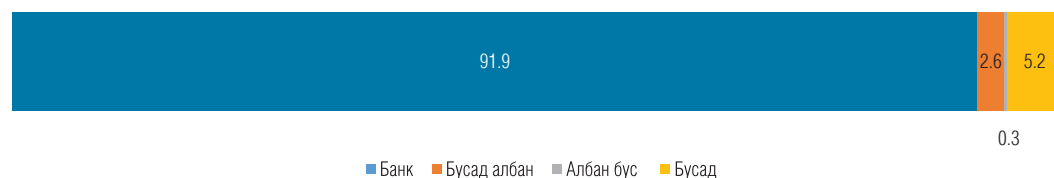
ХОЁР. МОНГОЛ УЛСЫН САНХҮҮГИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ХҮРТЭЭМЖИЙН ХҮРЭЭ

Санхүүгийн хүртээмжийн хүрээг тодорхойлоходоо иргэд албан ёсны санхүүгийн үйлчилгээнд хэрхэн хамрагдаж байгааг харах нь чухал юм. Тухайлбал, иргэд хадгаламж, зээл, даатгал, төлбөр тооцоо хийх зэрэг өдөр тутмын санхүүгийн хэрэгцээндээ албан ёсны санхүүгийн үйлчилгээ хэр зэрэг ашиглаж байгаагаас санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжийг харах боломжтой. Санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжийн хүрээг арилжааны банк, бусад албан сектор, албан бус сектор болон гадна орхигдсон гэж ангилж үзье. Санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжийг банканд идэвхтэй данстай эсэх болон санхүүгийн байгууллагын үйлчилгээ авдаг эсэхээр хэмжинэ.

Санхүүгийн хүртээмжийн хүрээ	
Банк	Оролцогч банканд ямар нэгэн данстай
Бусад албан сектор	Оролцогч ББСБ, ХЗХ, даатгал, хөрөнгө оруулалт, мобайл мөнгө зэрэг үйлчилгээнд хамрагддаг
Албан бус сектор	Оролцогч ломбард, хувь хүн зэрэг зохицуулалтгүй санхүүгийн хэрэгсэл ашигладаг
Эдгээрийн гадна	Дээрх санхүүгийн үйлчилгээний алийг ч хэрэглэдэггүй

Иргэдийн 95.6 хувь нь банканд өөрийн нэр дээр ядаж нэг данстай бөгөөд 92.1 хувь нь дансаа идэвхтэй ашигладаг байна. Санхүүгийн байгууллагуудаар үйлчлүүлдэг эсэхийг асуухад иргэдийн 91.9 хувь нь банк, 9.3 хувь нь ББСБ, 3.4 хувь нь ХЗХ-гоор үйлчлүүлдэг гэж хариулсан. Эндээс үзвэл МУ-ын иргэдийн 94.5 хувь нь ямар нэгэн байдлаар албан ёсны санхүүгийн үйлчилгээнд хамрагддаг байна. Харин 5.2 хувь нь санхүүгийн албан болон албан бус үйлчилгээ ашигладаггүй буюу санхүүгийн үйлчилгээний хүрээний гадна байна. Зураг 1-ээс үзэхэд, 0.3 хувь нь албан бус секторт хамрагдаж байна. Хотын иргэдийн 93.4 хувь, хөдөөгийн иргэдийн 90.0 хувь нь идэвхтэй данстай байна.

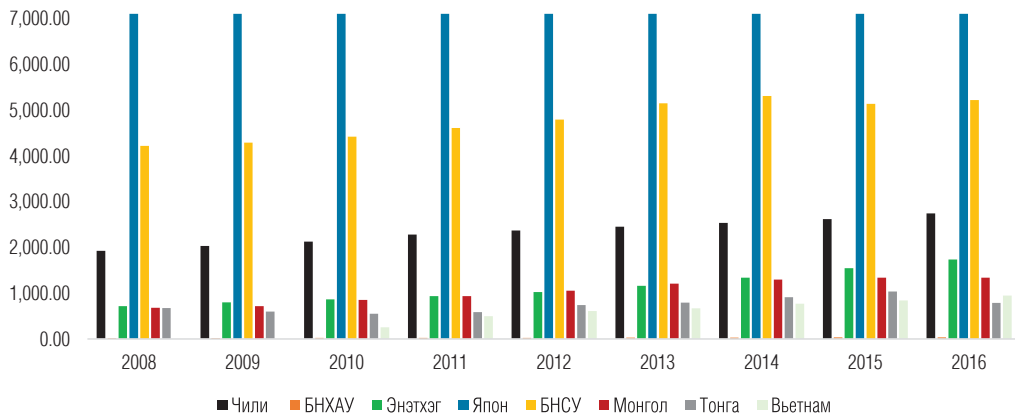
Зураг 8. 1. Санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмж

Монгол Улсын санхүүгийн хүртээмжийг харьцуулах нь

Монгол Улс санхүүгийн хүртээмжийг бусад улсуудтай харьцуулж үзье. Зураг 2 нь ОУВС-гийн “Санхүүгийн хүртээмжийн судалгаа”-ны 1000 хүнд ногдох арилжааны банкны дансны тоог харуулж байна. Азийн улсуудтай харьцуулж үзвэл өндөр хөгжилтэй Япон, БНСУ-аас эрс бага, Энэтхэгтэй ойролцоо, харин Вьетнам, БНХАУ-аас эрс өндөр үзүүлэлттэй байна.

Зураг 8.2. 1000 хүнд ногдох арилжааны банкны данс

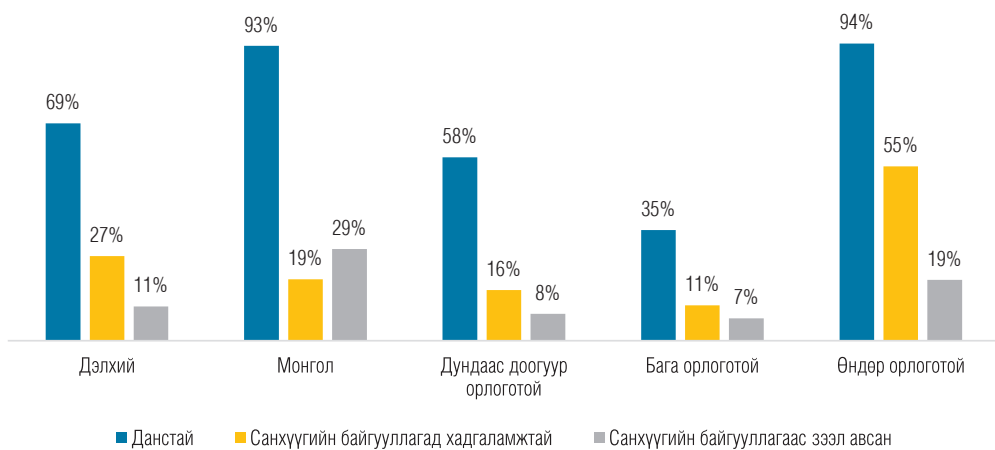

Эх сурвалж: Financial Access Survey Data, IMF

Санхүүгийн хүртээмжийг нийлүүлэлт талаас нь харуулдаг бас нэг үзүүлэлт бол 100,000 хүнд ногдох АТМ-ийн тоо юм. ОУВС-гийн судалгаагаар, 2016 оны байдлаар МУ-ын 100,000 иргэнд 88.6 АТМ ногдож байна. Энэ нь хөгжиж буй орны хувьд өндөр үзүүлэлт болно. Тухайлбал, энэ үзүүлэлтээр БНХАУ 81.4, Энэтхэг 21.4, Турк 78.1, Унгар 59.4 байна.

Дэлхийн банкны “Global Findex Data” сангийн санхүүгийн хүртээмжийн талаарх тоон өгөгдлийг Зураг 3 харуулж байна. Монгол Улсын иргэдийн 93 хувь нь данстай байгаа нь өндөр орлоготой орнуудтай харьцуулагдахуйц түвшинд байна. Түүнчлэн санхүүгийн байгууллагуудаас зээл авсан хувь өндөр байна. Харин санхүүгийн байгууллагад хадгаламжтай иргэдийн эзлэх хувь дэлхийн дунджаас бага байна.

Зураг 8.3. Санхүүгийн хүртээмжийн үзүүлэлтүүд, 2017

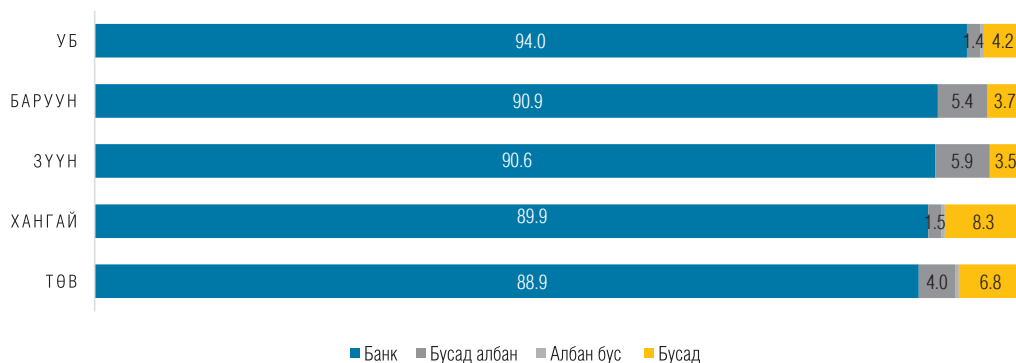

Эх сурвалж: Global Findex Data, World Bank

Санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжийн ялгаа

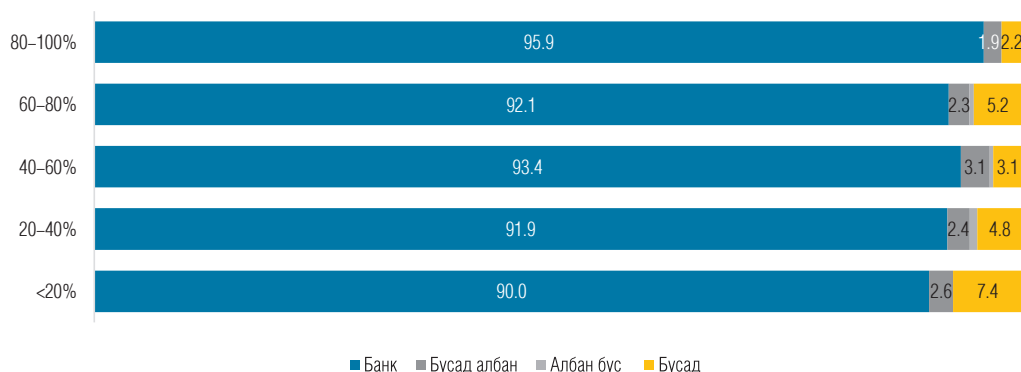
Санхүүгийн үйлчилгээнд хамрагддаггүй иргэдийн эзлэх хувь бүсээр харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, Хангайн бүсийн иргэдийн 8.3 хувь, төвийн бүсийн иргэдийн 6.8 хувь нь нь санхүүгийн үйлчилгээнд тус тус хамрагддаггүй байна. Харин зүүн бүсийн иргэдийн 3.5 хувь нь санхүүгийн үйлчилгээнд хамрагдахгүй байгаа нь хамгийн бага үзүүлэлт юм. Хүн амын талаас илүү нь амьдардаг УБ хотын хувьд санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмж 95.4 хувь буюу улсын дунджаас өндөр байна.

Зураг 8. 4. Санхүүгийн хүртээмж, бүсээр

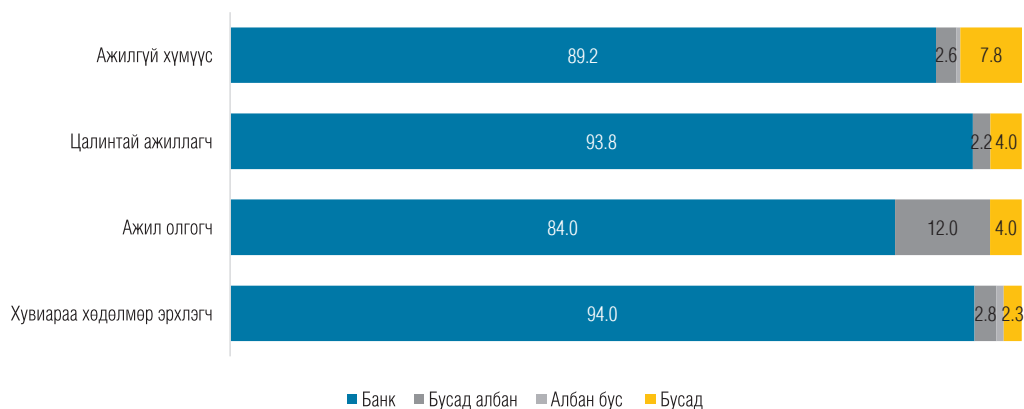
Орлогын бүлгээр харвал аль ч бүлгийн хувьд 90 гаруй хувь нь санхүүгийн албан секторт хамрагдсан байна. Гэхдээ санхүүгийн хүртээмж орлогын бүлгээр ялгаатай байна. Хамгийн бага орлоготой бүлгийн 92.6 хувь нь санхүүгийн албан секторын үйлчилгээ авдаг байхад хамгийн өндөр орлоготой бүлгийн 97.8 хувь нь албан сектороор үйлчлүүлдэг байна. Түүнчлэн, хамгийн бага орлоготой бүлгийн 87 хувь, хамгийн өндөр орлоготой бүлгийн 97 хувь нь тус тус банканд идэвхтэй данстай байна.

Зураг 8. 5. Санхүүгийн хүртээмж орлогын бүлгээр

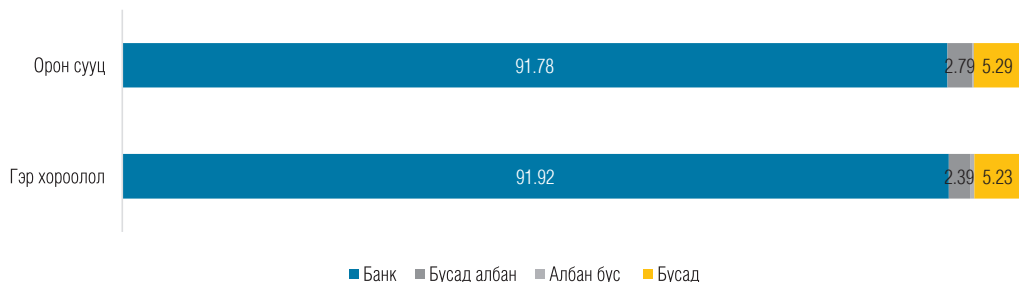
Санхүүгийн хүртээмжийг хөдөлмөр эрхлэлттэй нь холбож авч үзье. Хөдөлмөр эрхэлдэггүй иргэдийн 8.2 хувь, хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн 3.7 хувь нь тус тус санхүүгийн албан секторын гадна байна. Харин хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн хувьд хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаасаа үл хамааран 96 хувь нь санхүүгийн албан сектороор үйлчлүүлж байна.

Зураг 8. 6. Санхүүгийн хүртээмж, ажил эрхлэлтээр (%)

Монголын нэг онцлог нь сууцны төрлөөр ялгаа ихтэй байдаг. Харин санхүүгийн хүртээмжийг сууцны төрлөөр ялгаагүй байна. Тухайлбал, гэр хороолол болон орон сууцанд амьдардаг иргэдийн 94 хувь нь санхүүгийн албан секторт хамрагдаж байхад 5.2 хувь нь санхүүгийн үйлчилгээнээс хүртэж чадахгүй орхигддог байна.

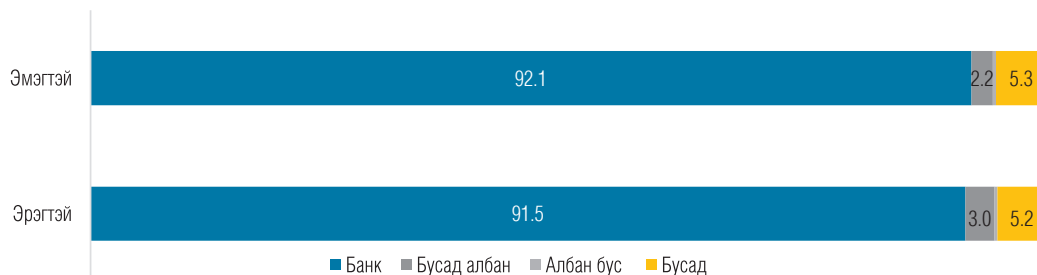
Зураг 8. 7. Санхүүгийн хүртээмж, сууцны төрлөөр

Санхүүгийн хүртээмж ба оролцогчдын шинж чанар

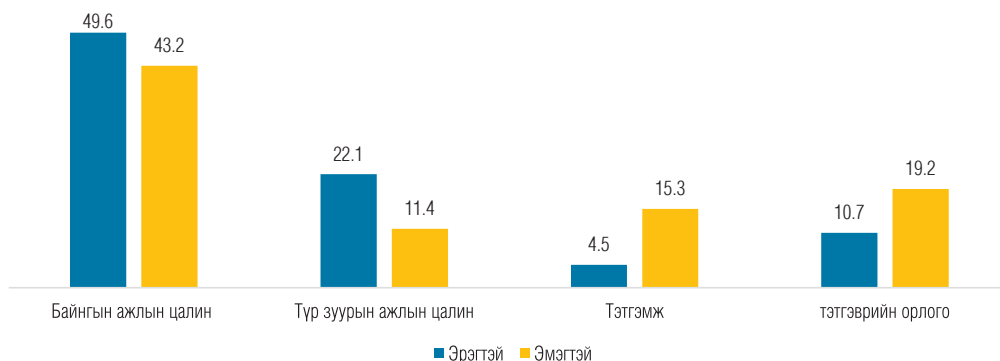
МУ-ын санхүүгийн хүртээмжийн байдалд хүйсээр ялгаа байхгүй байна. Эмэгтэйчүүдийн 92.1 хувь, эрэгтэйчүүдийн 91.5 хувь нь идэвхтэй данстай байна. Санхүүгийн албан сектороор эрэгтэй, эмэгтэй иргэдийн 94 хувь нь үйлчлүүлдэг бол 5 хувь нь санхүүгийн үйлчилгээнд хамрагддаггүй байна.

Зураг 8. 8. МУ-ын санхүүгийн хүртээмж, хүйсээр

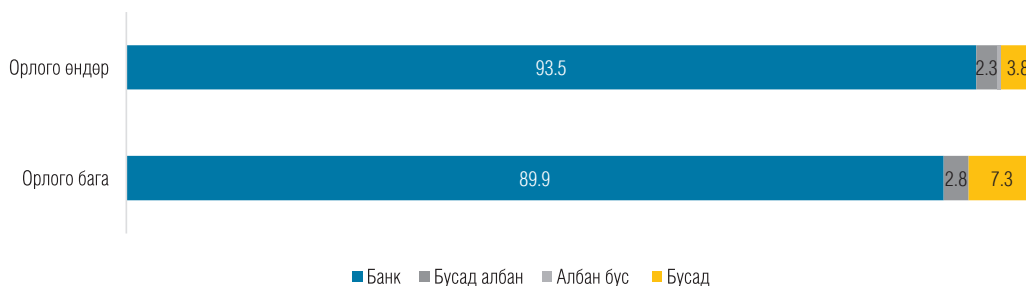
Санхүүгийн хүртээмжид хүйсийн ялгаа байхгүй хэдий ч, хөдөлмөр эрхлэлт, орлого зэрэг үзүүлэлтүүд нь хүйсээр ялгаатай байна. Зураг 9 нь орлогын эх үүсвэрийг хүйсээр харуулж байна. Эрэгтэй хүмүүсийн 49.6 хувийн өнгөрсөн сарын орлого нь цалингийн орлого байсан бол эмэгтэй хүмүүсийн 43.2 хувийнх нь цалингийн орлого байсан. Харин эрэгтэйчүүдийн 15.2 хувь нь тэтгэвэр, тэтгэмжээс орлого олсон бол эмэгтэйчүүдийн 34.5 хувь нь тэтгэвэр тэтгэмжээс орлого олсон байна.

Зураг 8. 9. Орлогын эх үүсвэр, хүйсээр (%)

Амьжиргааны баталгаажих доод түвшнээс бага орлоготой иргэдийн хувьд санхүүгийн хүртээмж орлого өндөртэй иргэдээс бага байна. Тухайлбал, орлого багатай иргэдийн 7.3 хувь нь санхүүгийн албан болон албан бус үйлчилгээнд хамрагддаггүй байна.

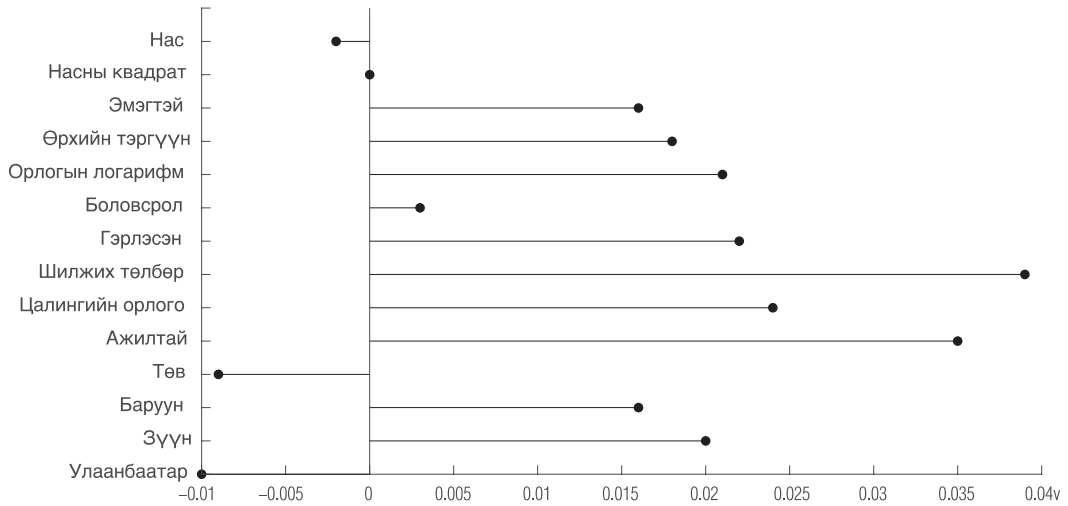
Зураг 8. 10. Санхүүгийн хүртээмж, орлогоор

Насанд хүрэгсдийн санхүүгийн үйлчилгээнд хамрагдах магадлалд ямар хүчин зүйлс нөлөөлж буй талаар ойлголттой болох үүднээс логит загвар үнэлсэн.¹ Үнэлгээний үр дүнгээс харахад нас, орлого, боловсрол, шилжүүлэг болон ажил эрхлэлт банканд идэвхтэй данстай байх магадлалтай статистикийн хувьд найдвартай Корреляц хамааралтай байна. Зураг 11 нь хамаарлыг харуулж байна. Тэгийн баруун талд байрлаж байгаа хүчин зүйлс эерэг хамаарлыг, тэгийн зүүн талд байрлаж байгаа хүчин зүйлс сөрөг хамаарлыг харуулна.

1 Үнэлгээний үр дүнг Хавсралт А1-гийн 1-р баганаас харна уу.

Зураг 8. 11. Логистик загварын үнэлгээний үр дүн

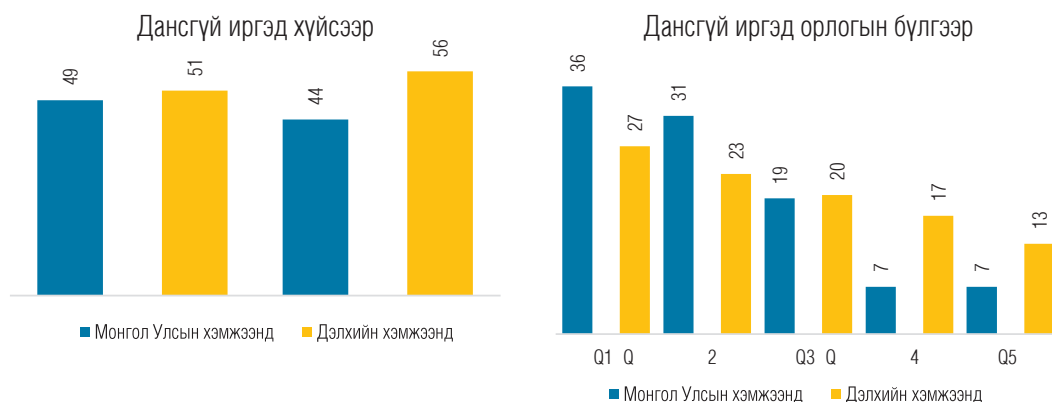
Хүйс, гэрлэлтийн байдал, байршил зэрэг үзүүлэлтүүд насанд хүрэгсдийн банканд данстай байх магадлалд нөлөөгүй байна. Дээрх үр дүнгээс харахад хөдөлмөр эрхэлдэг хүн данс эзэмшдэг байх магадлал 3.5 хувь, шилжих төлбөр буюу тэтгэмж авдаг бол магадлал нь 3.9 хувиар өндөр байна. Түүнчлэн, 1 хувиар өндөр орлоготой бол данс эзэмших магадлал 2.1 хувиар өндөр байна.

Бид банкны үйлчилгээ авах давтамжийг дээрх хүчин зүйлсээс хамааруулан регрессийн үнэлгээ хийсэн. Үнэлгээний үр дүнг Хавсралт А1-ийн 4-р баганад үзүүлж байна. Нас, өрхийн тэргүүн, гэрлэлтийн байдал болон зүүн бүс гэсэн үзүүлэлтүүд давтамжтай хамааралтай бөгөөд өрхийн тэргүүнээс бусад хүчин зүйлс давтамжтай сөрөг хамааралтай байна. Тухайлбал, зүүн бүсэд амьдардаг хүмүүс банкны үйлчилгээг хангайн бүсийнхнээс арай цөөхөн авдаг байна.

ГУРАВ. САНХҮҮГИЙН ХҮРТЭЭМЖ АВАХАД УЧИРЧ БҮЙ СААД

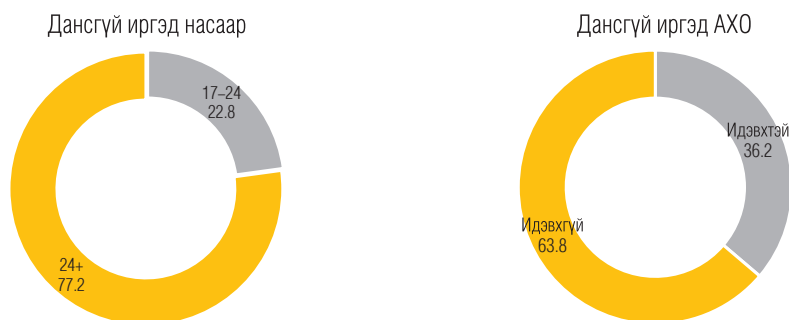
Дэлхийн банкны “Global Findex Database 2017” тайланд тооцооноор дэлхийн хэмжээнд нийт насанд хүрсэн иргэдийн 31 хувь нь банканд дансгүй байна. Манай улсын хувьд энэ үзүүлэлт эрс бага буюу нийт иргэдийн 4.5 хувь нь банканд дансгүй байна. Эдгээр дансгүй иргэдийг нийгэм, эдийн засгийн шинж чанараар нь харвал хүйс, нас, сууцны төрөл, оршин суугаа газар, ажил эрхлэлтийн байдлаасаа хамааран ялгаатай байна. Дэлхийн жишигтэй харьцуулахад мөн ялгаатай зүйлс байна. Тухайлбал, дансгүй иргэдийн дийлэнх нь эмэгтэйчүүд, орлого багатай, эдийн засгийн идэвхгүй байгаа нь дэлхийн нийтэд түгээмэл байдаг нь манай улсын хувьд ч мөн адил байна. Харин дэлхийн бусад улсуудын хувьд насаар залуу, боловсрол багатай иргэд банканд дансгүй байх нь элбэг байдаг бол манай улсын хувьд эсрэг дүр зураг ажиглагдлаа.

Зураг 8. 12. Банканд дансгүй иргэд, хүйс болон орлогын бүлгээр

2017 оны байдлаар дансгүй байгаа иргэдийн 51 хувь нь эмэгтэйчүүд байгаа нь дэлхийн түвшнээс 5 пунктээр бага байна. Эдгээр хүмүүсийн 67 хувь нь орлогын хамгийн доод 2 бүлгийн иргэд байна². Зураг 13–д харуулснаар дансгүй иргэдийн бараг 22.8 хувь нь 17–24 настай байхад дийлэнх нь 24–өөс дээш настай байна.

Зураг 8. 13. Банканд дансгүй иргэд, нас болон эдийн засгийн идэвхээр (АХО)

2 Орлогоор хамгийн доод бүлэгт хамрагдсан иргэдийн өөрсдийнх нь мэдээлсэн сарын орлого нь 300 мянган төгрөгөөс бага.

Зураг 14–өөс ажиглахад, данс эзэмшихгүй шалтгааныг харахад дундын данстай байх нь зардал хэмнэдэг гэсэн шалтгааныг 20 шахам хувь нь сонгожээ. Орлого хангалттай биш шалтгаанаар данс эзэмшихгүй байгаа иргэдийн хувь 11.3 байна. Дэлхийн хэмжээнд банканд дансгүй иргэдийн 60 гаруй хувь нь орлого бага шалтгаан гэсэн шалтгаан дурдсан ажээ. Мөн түүнчлэн, шаардлагатай бичиг баримт байхгүй шалтгаанаар данс эзэмшихгүй байгаа хүмүүсийн хувь дэлхийн хэмжээтэй харьцуулахад эрс бага. Энэ нь дэлхийн хэмжээнд 2017 оны байдлаар 20 шахам хувь байхад манай улсын хувьд ердөө 1.4 хувь байна.

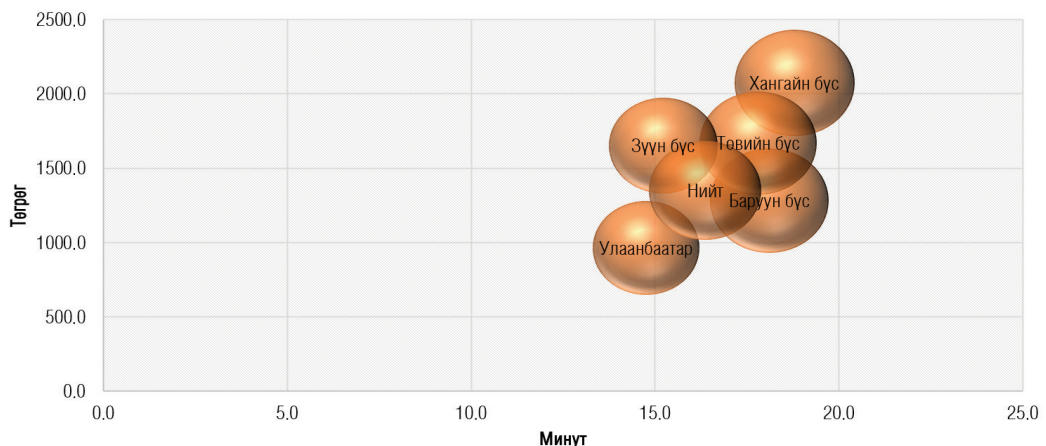
Зураг 8. 14. Данс эзэмшихгүй байгаа шалтгаан

Банк болон АТМ үйлчилгээний зардал, хугацаа

Монгол Улсын хэмжээнд иргэд тогтмол үйлчлүүлдэг банкны салбартаа очихын тулд дунджаар 1,350 төгрөг 16 минут зарцуулдаг байна. Энэхүү зардал болон хугацаа нь бүсээр ялгаатай (Зураг 15). Тухайлбал, Хангайн бүсийн иргэд банкны салбарт очихдоо хамгийн их зардал (2,073 төгрөг) болон хугацааг (19 минут) зарцуулж буй нь улсын дунджаас 723 төгрөг, 3 минутаар илүү байна. Харин Улаанбаатар хотын иргэд хамгийн бага зардал (964 төгрөг) болон хугацааг (15 минут) банкны салбарт очиход зарцуулдаг бөгөөд энэ нь улсын дунджаас 386 төгрөг, 1 минутаар бага байна. Харин Хангайн бүсийн иргэдтэй харьцуулахад Улаанбаатар хотын иргэд банкны салбарт очихдоо 1,110 төгрөг, 4 минутаар бага цаг хугацааг зарцуулдаг.

Зураг 8. 15. Банкны салбарт очиход зарцуулдаг зардал болон хугацаа, бүсээр

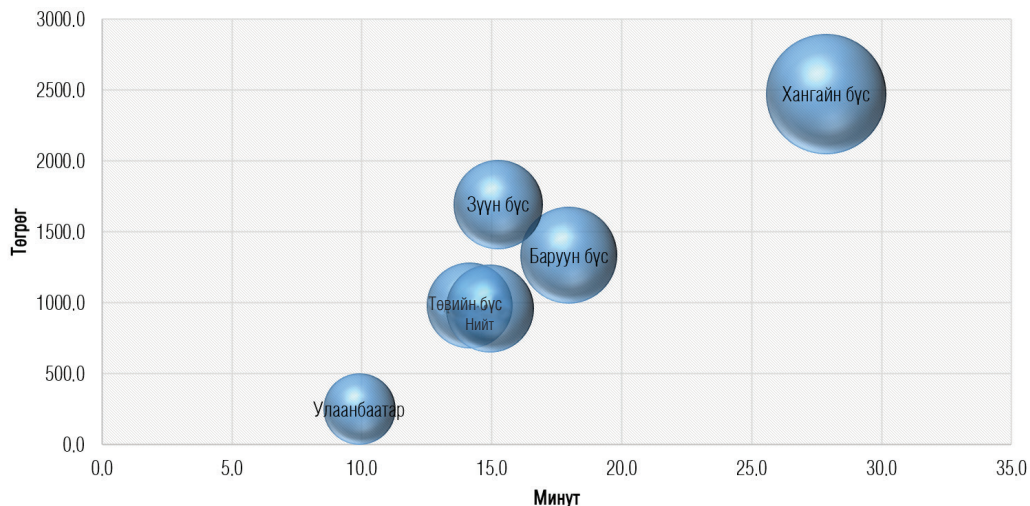
АТМ үйлчилгээний хувьд банкны салбартай харьцуулахад харьцангуй бага зардал, хугацаа зарцуулж байгаа хэдий ч энэ нь хот, хөдөөгөөр эрс ялгаатай байна. Хөдөө амьдардаг иргэдийн хувьд (Төвийн бүсээс бусад газрын) бэлэн мөнгө авах гэж АТМ явах нь банкны салбар явахаас зардал өндөртэй, харин Улаанбаатар хотын иргэдийн хувьд АТМ явах нь банкны салбар явахаас зардлын хувьд бараг дөрөв дахин бага мөнгө, хугацааны хувьд 1.5 дахин бага минут зарцуулж байна.

Хүснэгт 8. 1. Банкны салбар болон АТМ орох зардал болон хугацаа, хот хөдөөгөөр

	Дундаж зардал (төгрөгөөр)	Дундаж хугацаа (минутаар)
Хотод банкны салбар орох	964	15
Хотод АТМ орох	250	10
Хөдөө банкны салбар орох	1714	18
Хөдөө АТМ орох	1633	20

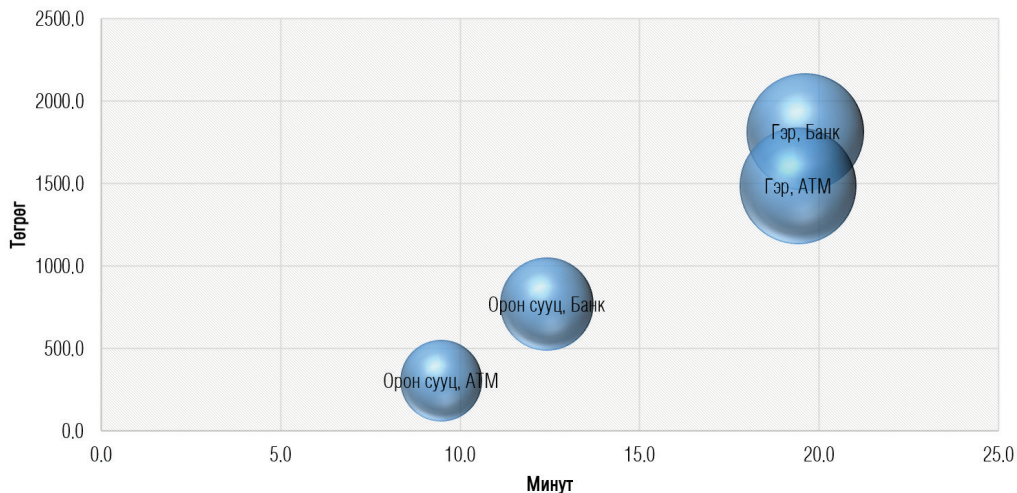
Зураг 15–ыг зураг 16–тай харьцуулахад АТМ явах зардал болон хугацаа нь банкны салбар явах зардал, хугацаатай харьцуулахад Баруун бүсийн хувьд 52 төгрөгөөр их, 0.1 минутаар бага, Хангайн бүсийн хувьд бараг 400 төгрөгөөр их, 9.1 минутаар их, Төвийн бүсийн хувьд 690 гаруй төгрөгөөр бага, 3.7 минутаар бага, Зүүн бүсийн хувьд 41 төгрөгөөр их, минутын хувьд ижил байна. Хангайн бүсийн иргэдийн хувьд банкны салбар орох болон АТМ орох нь аль аль бусад бүс нутгаас өндөр байна.

Зураг 8. 16. АТМ очиход зарцуулдаг зардал болон хугацаа, бүсээр

Бүс нутгаас гадна, банкны салбар орох болон АТМ орох нь сууцны төрлөөс хамааран нэлээд ялгаатай байна. Улсын хэмжээнд гэр хорооллын иргэд орон сууцанд амьдардаг иргэдтэй харьцуулахад банкны салбар болон АТМ орохдоо нэлээд өндөр зардал гаргадаг байна. Тухайлбал, орон сууцанд амьдардаг иргэд банкны салбар орохдоо 770 төгрөг зарцуулж буй нь гэр хорооллын иргэдтэй харьцуулахад 2.3 дахин бага, 12.4 минут зарцуулж буй нь гэр хорооллын иргэдийнхээс 1.6 дахин бага байна. АТМ орох зардал, хугацааны хувьд ялгаа бүр их.

Зураг 8. 17. Банкны салбар болон АТМ орох зардал болон хугацаа, сууцны төрлөөр

Улсын хэмжээнд банк болон АТМ орох зардал болон хугацаа хүйсээс хамааран бага зэрэг ялгаатай байна. Эмэгтэйчүүд банкны салбар болон АТМ орохдоо эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад их мөнгө, цаг хугацаа зарцуулдаг байна. Гэхдээ энэ ялгаа нь банкны салбар ороход зарцуулдаг минутаас бусад хувьсагчийн хувьд статистикийн хувьд 10 хувийн түвшинд ач холбогдол бүхий ялгаа биш юм.

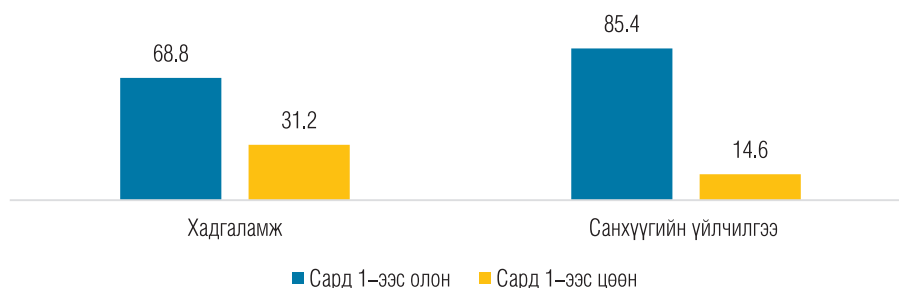
Хүснэгт 8. 2. Банкны салбар болон АТМ орох зардал болон хугацаа, хүйсээр

	Зардал (төгрөгөөр)	Хугацаа (минутаар)
Эрэгтэй хүмүүс банкны салбар орох	1487	15
Эмэгтэй хүмүүс банкны салбар орох	1255	17
Эрэгтэй хүмүүс банкны салбар орох	890	15
Эмэгтэй хүмүүс АТМ орох	1006	20

ДӨРӨВ. БАНКНЫ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ХЭРЭГЛЭЭ БА ОРЛОГЫН ЭХ ҮҮСВЭР

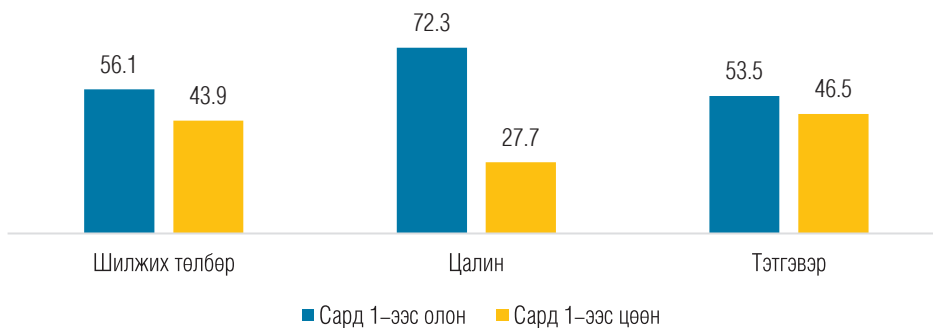
Өмнөх бүлгүүдээс үзэхэд санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжид орлогын эх үүсвэр нөлөөтэй байсан. Иймд энэ бүлэгт эдгээрийн хамаарлыг авч үзье. Хадгаламж болон банкны үйлчилгээ авдаг давтамжийг Зураг 18 харуулж байна. Хадгаламж хийдэг иргэдийн 68.8 хувь нь сард нэгээс доошгүй удаа хадгаламж хийдэг. Харин банканд данстай иргэдийн 43 хувь нь долоо хоногт ядаж нэг удаа банкаар үйлчлүүлдэг.

Зураг 8. 18. Хадгаламж хийх болон банкны үйлчилгээ авдаг давтамж

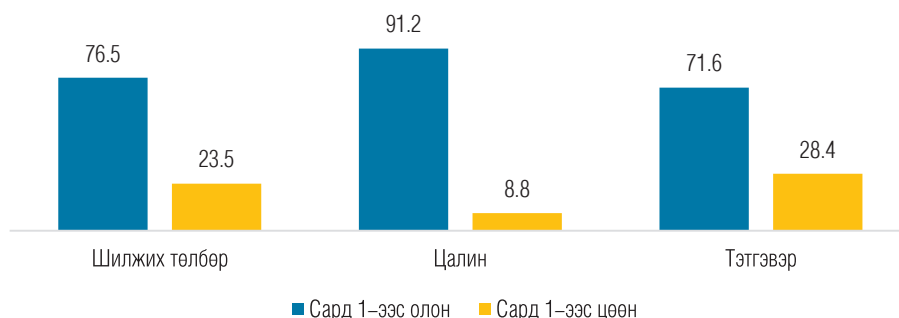
Орлогын эх үүсвэр хадгаламж хийдэг давтамжтай хамааралтай байна. Тухайлбал, цалингийн орлоготой хуримтлалтай хүмүүсийн 72.3 хувь нь сард ядаж нэг удаа хуримтлал хийдэг бол тэтгэвэр, тэтгэмж авдаг хуримтлалтай хүмүүсийн 50 гаруй хувь нь хуримтлал хийдэг байна.

Зураг 8. 19. Хадгаламж хийх давтамж орлогын эх үүсвэрээр

Банкны үйлчилгээ авдаг давтамжийг мөн орлогын эх үүсвэрээр нь харья. Цалингийн орлоготой хүмүүсийн 91.2 хувь нь сард нэгээс олон удаа банкны үйлчилгээ авч байхад, тэтгэмж болон тэтгэвэр авдаг хүмүүсийн 72–76 хувь нь сард нэгээс олон үйлчилгээ авдаг байна.

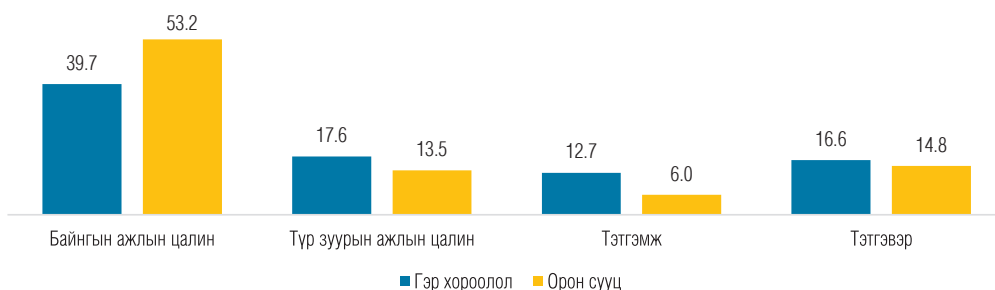
Зураг 8. 20. Банкны үйлчилгээ авах давтамж орлогын эх үүсвэрээр

Эндээс үзэхэд цалингийн орлоготой хүмүүсийн банкаар үйлчлүүлэх болон хадгаламж хийх давтамж тэтгэвэр, тэтгэмж авдаг хүмүүсийнхээс илүү өндөр байна.

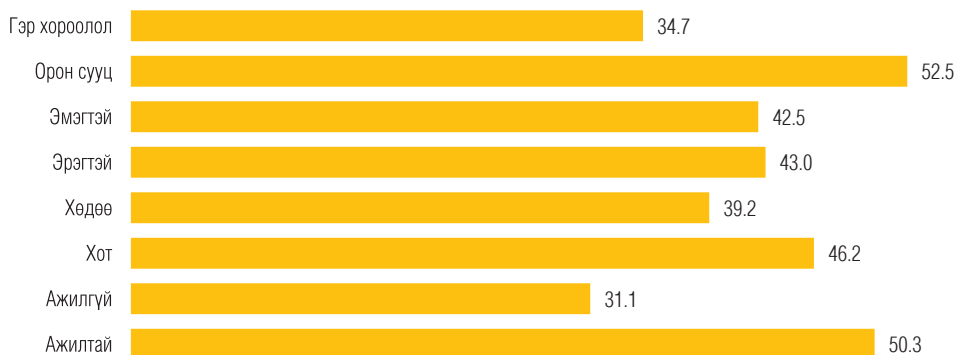
Орлогын эх үүсвэр нь сууцны төрлөөс хамааран ялгаатай байна. Гэр эсвэл хашаа байшинтай иргэдийн 29.3 хувь нь тэтгэвэр тэтгэмж авч байхад орон сууцанд амьдардаг иргэдийн 20.8 хувь нь тэтгэвэр тэтгэмж авч байна. Түүнчлэн орон сууцанд амьдардаг иргэдийн 53.2 хувь нь байнгын ажлын цалинтай байхад гэр, хашаа байшинд амьдардаг иргэдийн 39.7 хувь нь байнгын ажлын цалинтай байна.

Зураг 8. 21. Орлогын эх үүсвэр ба сууцны нөхцөл

Нийт иргэдийн 90 гаруй хувь нь банкаар үйлчлүүлдэг бөгөөд энэ нь хаана амьдардаг, орлогын түвшин зэргээс хамааран тийм ч их ялгаатай биш хэдий ч банкны үйлчилгээ авдаг давтамж нь байршил, сууцны төрөл зэргээс хамааран өөр өөр байна. Тухайлбал, орон сууцанд амьдардаг иргэдийн 52.5 хувь нь өдөр бүр болон долоо хоног тутамд банкны үйлчилгээ авдаг бол гэр хороололд амьдардаг иргэдийн хувьд энэ нь 17.8 пунктээр бага байна. Энд нэг зүйлийг анхаарах хэрэгтэй нь иргэдийн ажил эрхлэлтийн байдлаас болж энэ хувь өөр өөр байж болно. Хөдөлмөр эрхэлдэг иргэд ажлын шаардлагаас болон банкаар их үйлчлүүлдэг байхад ажилгүй иргэд банкаар үйлчлүүлэх шаардлага бага гардгаас болж тэр бүр банк ордоггүй байж болно. Зураг 22-т хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн 50.3 хувь нь банкаар өдөр бүр/долоо хоног тутам үйлчлүүлдэг байхад энэ нь ажилгүй иргэдийн хувьд 31.1 хувь байгааг харж болно. Тиймээс бид банкаар үйлчлүүлдэг давтамжийг зөвхөн хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн хувьд бас шинжилж үзэх нь зүйтэй.

Зураг 8. 22. Банкаар өдөр бүр/долоо хоногт 1–2 удаа үйлчлүүлдэг иргэдийн хувь

Банкны үйлчилгээ авдаг давтамжийг зөвхөн хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн дунд бүлгээр нь ялган харахад хот, хөдөө болон сууцны төрлөөс хамаарсан ялгаа байсаар байгааг бид Зураг 23–аас харж болно. Мөн түүнчлэн, энэ давтамж нийт иргэдийн хувьд хүйсээр тийм ч их ялгаатай биш байсан бол одоо хөдөлмөр эрхэлдэг хүмүүсийн хувьд ялгаа үүссэн байна. Тухайлбал, ажил эрхэлдэг эрэгтэйчүүд хөдөлмөр эрхэлдэг эмэгтэйчүүдийг бодвол банкны үйлчилгээ авдаг давтамж нь 6.9 пунктээр бага байна. Гэр хороолол болон орон сууцанд амьдардаг ажил эрхэлдэг иргэдийн хувьд үйлчилгээ авдаг давтамжийн ялгаа байсаар байна. Орон сууцанд амьдардаг иргэдийн 59.6 хувь нь хамгийн багадаа долоо хоног тутам банкаар үйлчлүүлдэг байхад хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн бараг 60 хувь нь ижил байдалтай байна. Гэтэл гэр хорооллын хувьд нийт иргэдийнх 42.1 хувь нь ийм байсан бол хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийнх нь 42.1 хувь нь банкаар хамгийн холдоо долоо хоногтоо 1–2 удаа банкаар үйлчлүүлдэг. Тиймээс иргэд ажил эрхэлдэг үгүйгээс үл хамааран банкны үйлчилгээ авдаг давтамж нь сууцны төрлөөс хамааран ялгаатай байна. Өөрөөр хэлбэл гэр хорооллын иргэд орон сууцны иргэдийг бодвол банкнаас авдаг үйлчилгээ нь арай бага давтамжтай байна.

Мөн түүнчлэн, иргэд хаана амьдарч байгаагаас хамааран банкны үйлчилгээ авдаг давтамж ялгаатай байгаа нь хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн хувьд мөн байсаар байна. Цаашлаад хот болон хөдөөгийн ялгаа нэмэгдсэн байгааг зураг 23–аас харж болно. Банкаар багадаа долоо хоногт 1–2 удаа үйлчлүүлдэг хотын иргэдийн хувь хөдөөтэй харьцуулахад 7 пунктээр илүү байсан бол энэ нь хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн хувьд 7.7 пунктээр илүү байна.

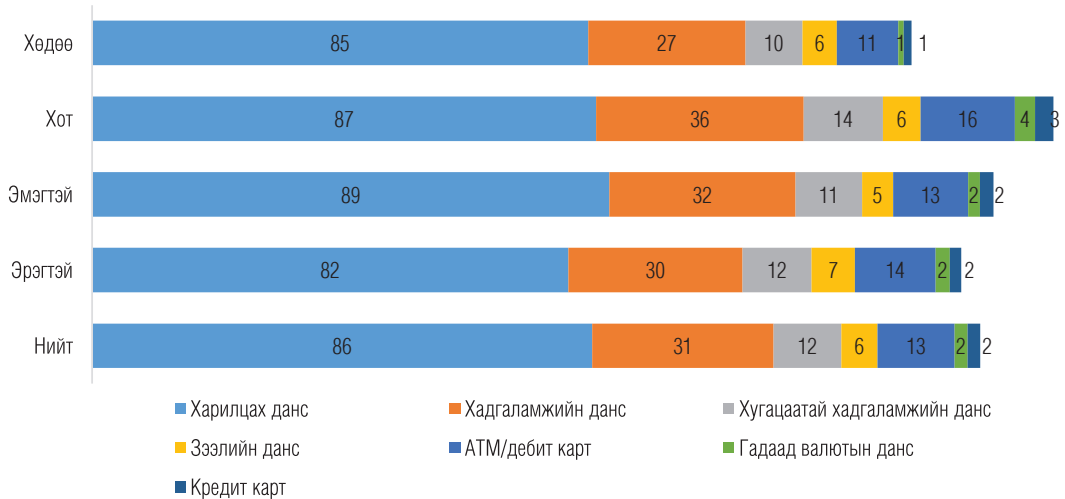
Зураг 8. 23. Банкаар өдөр бүр/долоо хоног тутам үйлчлүүлдэг хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн хувь

Банкны данс ашиглалт

2017 оны байдлаар данс идэвхтэй ашиглаж буй нийт иргэдийн 86 хувь нь харилцах, 31 хувь нь хадгаламжийн, 12 хувь нь хугацаатай хадгаламжийн, 6 хувь нь зээлийн, 13 хувь нь дебит карт, 2 хувь нь гадаад валютын данстай, 2 хувь нь кредит карттай байна.

Зураг 8. 24. Дансны төрөл, хот хөдөө болон хүйсээр

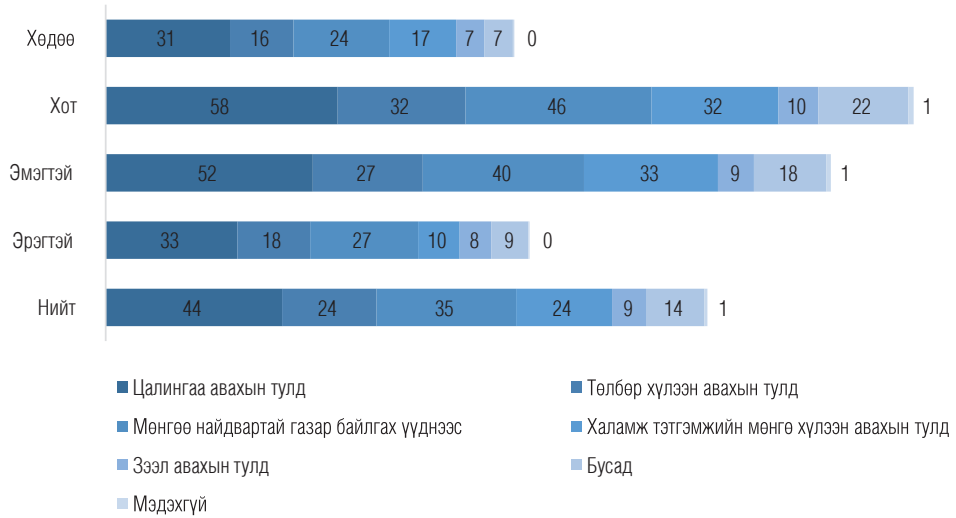

Идэвхтэй эзэмшиж буй данснуудын төрлийг байршлаар нь харвал хотын иргэдийн 87 хувь хөдөө амьдардаг иргэдийн 85 хувь нь харилцах данс эзэмшиж байна. Эмэгтэйчүүд эрэгтэй хүмүүстэй харьцуулахад 7 пунктээр илүү харилцах данстай гэх мэтээр бага зэргийн ялгаа бүлгээс хамааран байна. Гэхдээ дансны төрлийн ялгаа тийм ч их биш байна. Харин кредит карт эзэмшдэг иргэд хөдөөд хоттой харьцуулахад бага байна.

Иргэдийн хувьд банканд данс нээлгэсэн шалтгаанууд дотроос хамгийн зонхилж буй нь цалин хөлсөө авах (44 хувь), үүний дараа мөнгөө найдвартай газар байлгах (35%), гуравдугаарт төлбөр хүлээн авах болон халамж тэтгэмжийн мөнгө авах (тус тус 24 хувь гэсэн шалтгаанууд оржээ. Гэвч энэ шалтгаан иргэдийн хаана оршин суудаг болон хүйсээс мөн хамааран өөр өөр байна. Жишээ нь эмэгтэйчүүдийн 33 хувь нь халамж тэтгэмжийн мөнгө авах зорилгоор данс нээлгэсэн гэсэн байхад эрэгтэйчүүдийн ердөө 10 хувь нь энэ шалтгаанаар дансаа нээлгэжээ. Энэ нь эмэгтэйчүүд хүүхдийн мөнгө, жирэмсний тэтгэмж гэх мэт олон төрлийн тэтгэмж авах эрхтэй байдагтай холбоотой байж болох юм. Өөр нэг сонирхолтой ялгаа нь хөдөө амьдардаг иргэдийн 31 хувь нь цалин авахын тулд данс нээлгэсэн байхад хотын иргэдийн бараг 60 шахам хувь нь цалингаа авахын тулд данс нээлгэсэн байна.

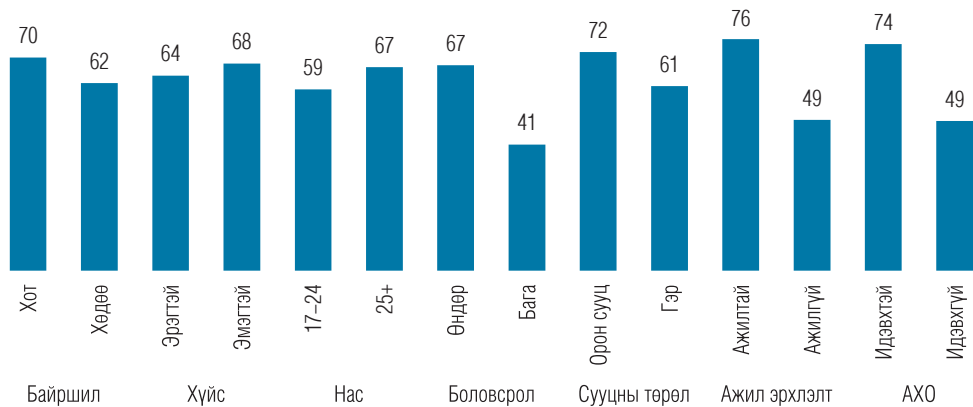
Нийт данстай иргэдийн 30 хувь нь данс хэзээ нээлгэсэнээ санахгүй, 32 хувь нь 2010 оноос өмнө нээлгэсэн, харин 36 хувь нь дансаа 2010–2018 оны хооронд нээлгэжээ. Хамгийн их данс нээлгэсэн он 2008 байна.

Зураг 8. 25. Данс нээлгэсэн шалтгаан, хот хөдөө, хүйсээр

Идэвхтэй данс ашиглаж буй иргэдийн 34.3 хувь нь нэг данстай байна. Мөн түүнчлэн, 36.7 хувь нь 2 данс, 16.7 хувь нь 3 харин үлдсэн нь 4 ба түүнээс дээш тооны данс эзэмшдэг аж. Хотод амьдардаг, хөдөлмөр эрхэлдэг, эдийн засгийн идэвхтэй, эмэгтэй, 25 ба түүнээс дээш настай, дээд боловсролтой иргэдийн хувьд 2 ба түүнээс дээш тооны данс эзэмшдэг байна. Тухайлбал, хотын иргэдийн 70 хувь, ажил эрхэлдэг иргэдийн 76 хувь, эдийн засгийн идэвхтэй иргэдийн 74 хувь, эмэгтэйчүүдийн 68 хувь, 25 ба түүнээс настай иргэдийн 67 хувь, дээд боловсролтой иргэдийн 67 хувь нь хоёр ба түүнээс дээш тооны данс эзэмшиж байгаа нь эсрэг бүлгийнхнээсээ 4–26 пунктээр их байна.

Зураг 8. 26. Хоёр ба түүнээс дээш тооны данс эзэмшиж буй байдал, бүлгээр

Хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар нь ангилан харвал ажил олгогчдын 86 хувь болон хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн 78 хувь нь нэгээс олон данс эзэмшиж байна. Өрхийн үйлдвэрлэл үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч иргэд бүгд нэг данс эзэмшдэг байна.

Зураг 8. 27. Эзэмшиж буй дансны тоо, хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар

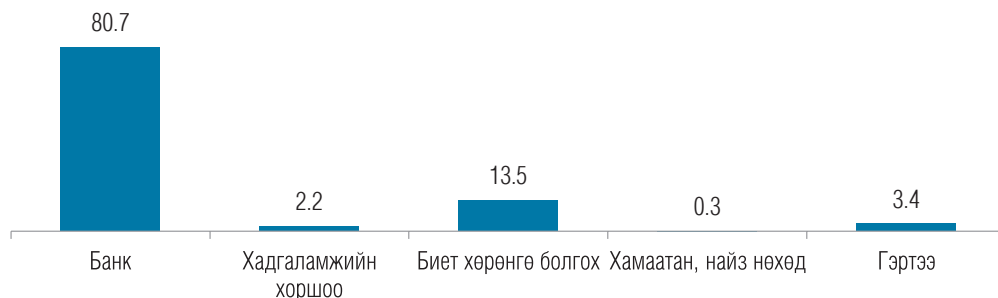
ТАВ. ХЭРЭГЛЭГЧИД ХАДГАЛАМЖ ХИЙХЭД БАНК ХАМГИЙН НАЙДВАРТАЙ ГЭЖ ҮЗЭЖ БАЙНА.

Энэ хэсэгт бид хэрэглэгчдийн хуримтлал хийх төлөв байдлыг авч үзнэ. Тухайлбал, сүүлийн 12 сарын хугацаанд хуримтлалдаа мөнгө хийсэн эсэх, хийсэн бол санхүүгийн ямар байгууллагаар үйлчлүүлсэн, тухайн байгууллагыг сонгож үйлчлүүлсэн шалтгаан, мөн хадгаламж хийдэг давтамжийн талаар асууж тодруулсан болно.

Мөнгөө хадгалах хамгийн аюулгүй, найдвартай арга нь банканд хадгалах гэж ихэнх хэрэглэгчид (80.7 хувь) үзэж байна. Биет хөрөнгө болгох нь аюулгүй гэж нийт хэрэглэгчдийн 13.5 хувь хариулсан бол хадгаламж зээлийн хоршоонд байршуулах нь найдвартай гэж 2.2 хувь хариулжээ. Харин хэрэглэгчдийн 3.7 хувь нь албан бус санхүүгийн арга хэрэгслийг сонгосон байна.

Энэхүү хариулт нь хэрэглэгчдийн хөрөнгө эзэмшдэг эсэх, орон байрны нөхцөл зэргээс бараг хамааралгүй байна. Харин зарим бүлгийн хувьд, тухайлбал, эрэгтэй, дээд боловсролтой, хотод амьдардаг, 35–аас дээш настай, бага орлоготой иргэд биет хөрөнгө болгох нь хамгийн найдвартай гэсэн хариултыг эсрэг бүлэгтэйгээ харьцуулахад илүү их (2.1–3.6 пунктээр) өгчээ. Бусад сонголтуудын хувьд хэрэглэгчдийн бүлгээр хариултууд маш ойрхон буюу бараг ялгаагүй байна.

Зураг 8. 28. Мөнгөө хадгалах хамгийн найдвартай, эрсдэл багатай арга

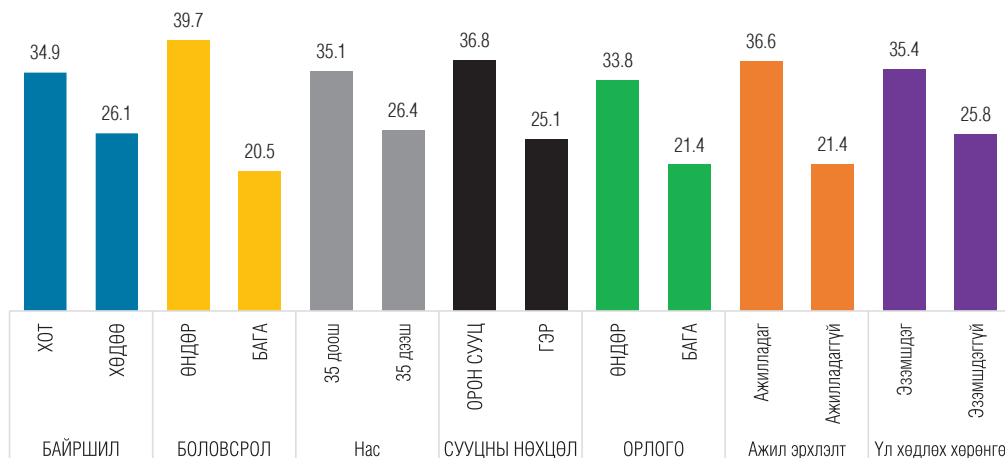

Сүүлийн 12 сарын хугацаанд нийт хэрэглэгчдийн 30.3 хувь хуримтлалдаа мөнгө хийсэн бөгөөд дийлэнх (94.8 хувь) нь банканд хадгалдаг гэжээ. Дөнгөж 2.3 хувь нь хадгаламж зээлийн хоршоо, бичил санхүүгийн байгууллага болон нөхөрлөлд хуримтлалаа байршуулсан байна. Мөн 1.7 хувь нь албан бус санхүүгийн хэрэгсэл буюу гэртээ, найз нөхөд эсвэл гэр бүлийн гишүүддээ өгч хадгалуулжээ.

Өнгөрсөн 1 жилийн хугацаанд хуримтлалдаа мөнгө хийсэн эсэх нь хэрэглэгчдийн бүлгээр харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, боловсрол өндөртэй, орон сууцанд амьдардаг, ажилладаг, 35–аас доош настай, хотод амьдардаг, өндөр орлоготой, үл хөдлөх хөрөнгө эзэмшдэг³ хүмүүс хуримтлалдаа мөнгө хийсэн гэж хариулах нь илүү их байна. Харин хүйс, гэрлэсэн байдал болон газар эзэмшдэг эсэхээр ялгаа байхгүй байна.

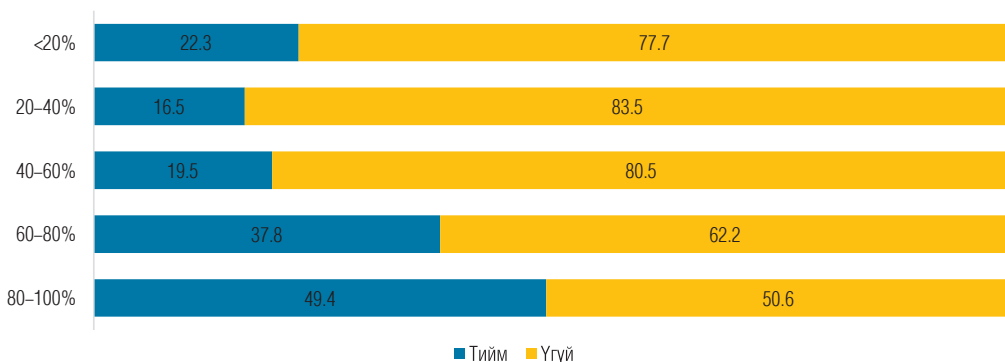
3 “Та өрхийн оршин суугаа орон сууц /гэр/ хашаа байшинг эзэмшдэг/өмчилдөг үү” гэсэн асуултад “Тийм” гэж хариулсан иргэдийг үл хөдлөх хөрөнгө эзэмшдэг гэж тэмдэглэв.

Зураг 8. 29. Өнгөрсөн 12 сарын хугацаанд хуримтлал хийсэн хэрэглэгчид, бүлгээр

Иргэдийн сүүлийн 12 сарын хугацаанд хуримтлалдаа мөнгө хийсэн эсэх нь орлогын бүлгээр эрс ялгаатай байна. Тухайлбал, хамгийн бага орлоготой бүлгээс бусад бүлгийг харвал орлого өндөр болох тусам тухайн орлогын бүлгийн хадгаламж хийсэн иргэдийн эзлэх хувь нэмэгдэж байна. Харин хамгийн орлого багатай бүлгийн иргэдийн 22.3 хувь хадгаламждаа мөнгө хийсэн гэж хариулсан нь орлогын дараагийн хоёр бүлгээс нэлээд өндөр байна.

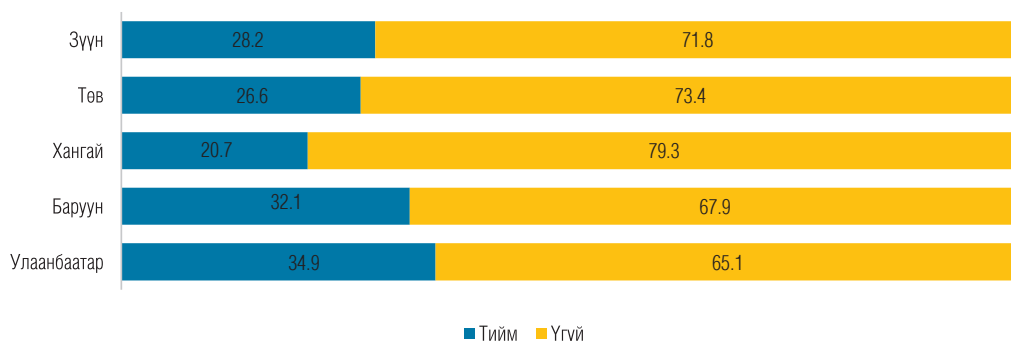
Зураг 8. 30. Хуримтлал хийсэн эсэх, орлогын бүлгээр

Хэрэглэгч хуримтлалдаа мөнгө хийх магадлалд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг логит загвараар үнэлж, шинжилсэн⁴. Ингэхэд орлого (логарифм) болон боловсролд зарцуулсан жил өсөх тусам тухайн хэрэглэгчийн хуримтлалдаа мөнгө хийх магадлал өсөж байгаа бөгөөд энэхүү хамаарал нь статистикийн хувьд найдвартай байна. Мөн баруун бүсэд амьдардаг хэрэглэгч бусад бүсүүдэд амьдардаг иргэдтэй харьцуулахад хадгаламж хийх магадлал өндөр байна. Харин хүйс, нас, шилжүүлэг авдаг эсэх, гэрлэсэн, болон ажил эрхэлдэг байх нь хадгаламж хийх магадлалд нөлөөгүй байна.

4 Үнэлгээний үр дүнг Хавсралт А-гийн хүснэгт 4-ийн 2-р баганаас харна уу.

Зураг 8. 31. Хуримтлал хийсэн эсэх, бүсээр

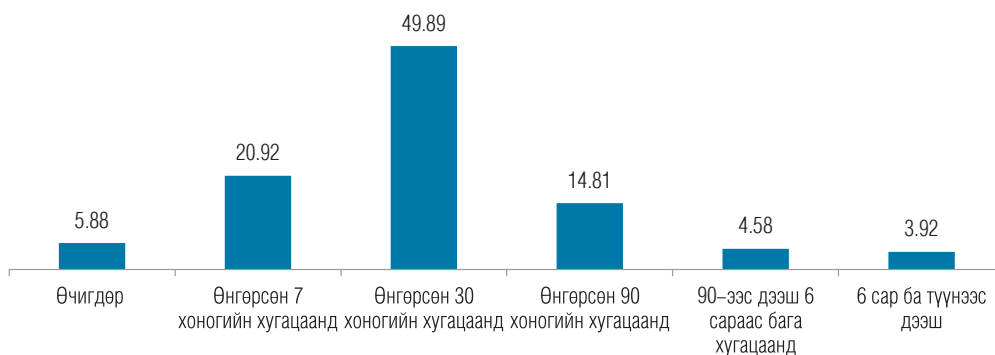

Хэрэглэгчдийн хуримтлал хийсэн эсэхийг бүс нутгаар харвал, Улаанбаатар болон Баруун бүсэд амьдардаг иргэдийн хамгийн их хуримтлал хийдэг бол Хангайн бүсийн иргэд хамгийн бага хадгалдаг байна.

Банканд хуримтлал хийсэн хэрэглэгчдийн гуравны нэг орчим (31.1 хувь) нь сард нэгээс бага буюу хааяа нэг, харин талаас илүү (56.9 хувь) нь сар тутам, үлдсэн (12 хувь) нь сард нэгээс олон удаа хуримтлалдаа мөнгө хийдэг байна. Харин хуримтлалдаа мөнгө хийсэн сүүлийн хугацааг асуухад, 76.7 хувь нь сүүлийн 30 хоногт, үлдсэн 23.3 хувь нь сүүлийн 3 сар болон түүнээс дээш хугацаанд хуримтлалдаа мөнгө хийсэн гэжээ.

Банканд хадгаламж хийх давтамжийг үнэлгээ⁵ хийх замаар шинжлэхэд гэрлэсэн байх нь давтамжийг нэмэгдүүлдэг бол өрхийн тэргүүн байх нь хуримтлалдаа мөнгө хийх давтамжийг бууруулж байна. Харин бусад үзүүлэлтүүд, тухайлбал боловсрол, орлого, хүйс, ажил эрхлэлт, бүс нутаг зэрэг үзүүлэлтүүд хуримтлал хийх давтамжид нөлөөгүй байна.

Зураг 8. 32. Хуримтлалдаа мөнгө хийсэн сүүлийн хугацаа

Банканд хадгаламж хийсэн шалтгаанд банк хамгийн найдвартай, аюулгүй учраас гэсэн хариулт давамгайлж (56.6 хувь) байгаа бөгөөд үүний дараа амар, хялбар (13.5 хувь), хамгийн сайн хүү төлдөг (11.7 хувь), үргэлж хэрэглэсээр ирсэн (9.6 хувь) гэсэн хариултууд орж байна. Амар, хялбар гэсэн хариулт өгөх нь дээд боловсролтой, орон сууцанд амьдардаг хэрэглэгчдийн дунд арай илүү байна.

5 Үнэлгээний үр дүнг Хавсралт А-гийн хүснэгт 4-ийн 3-р баганаас харна уу.

Хадгаламж зээлийн хоршоо, бичил санхүүгийн байгууллагад хуримтлал хийсэн хэрэглэгчид хамгийн сайн хүү төлдөг учраас эдгээр байгууллагыг сонгосон гэсэн хариултыг илүү олон өгчээ. Харин албан бус санхүүгийн арга хэрэгсэл сонгосон хэрэглэгчид хамгийн найдвартай, зардал бага, амар хялбар бөгөөд хадгаламждаа хамгийн хурдан хүрнэ гэсэн хариултуудыг дурдсан байна.

Зураг 8. 33. Хуримтлал хийсэн шалтгаан

Хэрэглэгчид гэнэтийн зарлага гарвал (30.8 хувь) эсвэл өдөр тутмын зарлагадаа (13.8 хувь) хэрэглэх гэж хадгалахаас гадна орон сууц, байшин, газар гэх мэт үл хөдлөх хөрөнгө авах зорилгоор (11.4 хувь) хуримтлал хийдэг гэжээ.

Үл хөдлөх хөрөнгө авах, өндөр настай үедээ хэрэглэх болон бизнесийн зорилгоор хадгаламж хийж байгаа хэрэглэгчдийг урт хугацааны зорилготой хуримтлал хийдэг гэж үзвэл эдгээр нь нийт хэрэглэгчдийн дөрөвний нэг орчмыг эзэлж байна.

Хотод амьдардаг иргэд байр, байшин, газар авах зорилгоор, харин хөдөө амьдардаг иргэд өдөр тутмын зарлагадаа хэрэглэх зорилгоор гэж хариулах нь эсрэг бүлэгтэйгээ харьцуулахад арай илүү байна. Бизнесийн зорилгоор хадгалах нь орлого багатай хэрэглэгчдийн дунд арай бага байна. Дээд боловсролтой хэрэглэгчид гэнэтийн зарлагадаа хэрэглэх зорилгоор, харин бага болон дунд боловсролтой хэрэглэгчид өдөр тутмын хэрэгцээндээ зориулж хадгалдаг гэсэн хариултыг эсрэг бүлэгтэйгээ харьцуулахад илүү их өгчээ.

Судалгааны үр дүнгээс харахад хэрэглэгчид хуримтлал хийхдээ урт хугацааны зорилготой гэхээсээ илүү тодорхой бус байдал, эрсдэлээс болгоомжлох болон өдөр тутмын хэрэглээгээ тогтвортой байлгах зорилгоор хадгалах нь давамгайлж байна.

Нийт хэрэглэгчдийн 35.4 хувь сүүлийн 6 сард зээл авсан бөгөөд энэ нь сүүлийн нэг жилийн хугацаанд хуримтлалдаа мөнгө хийсэн хэрэглэгчидтэй харьцуулахад 5 пунктээр их байна. Нийт иргэдийн 23.1 хувь нь арилжааны банкнаас, 7.9 хувь нь ломбардаас, 6.5 хувь нь ББСБ-аас, 4.9 хувь нь хувь хүнээс зээл байдалтай байгааг Зураг 34-өөс харж байна.

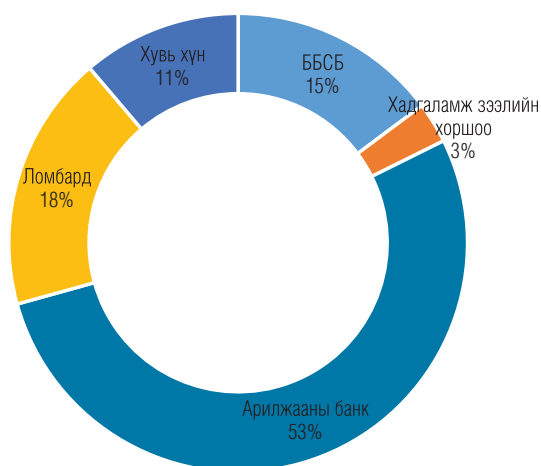
Зураг 8. 34. Иргэдийн зээл авсан байдал

Зээл авсан иргэдийг зээл олгосон байгууллагаар нь харвал арилжааны банк 65.4%, ломбард 22.3%, хувь хүн 13.8%, ББСБ 18.3% эзэлж байна. Иргэдийн 36.1% албан бус сектор буюу ломбард, хувь хүнээс зээл авчээ. Зээл авсан иргэдийн 81.7 хувь нь нэг санхүүгийн байгууллагаас зээл авсан бол үлдсэн 18.3 хувь нь өнгөрсөн 6 сарын хугацаанд хоёр болон түүнээс дээш байгууллагаас зээл авсан байна.

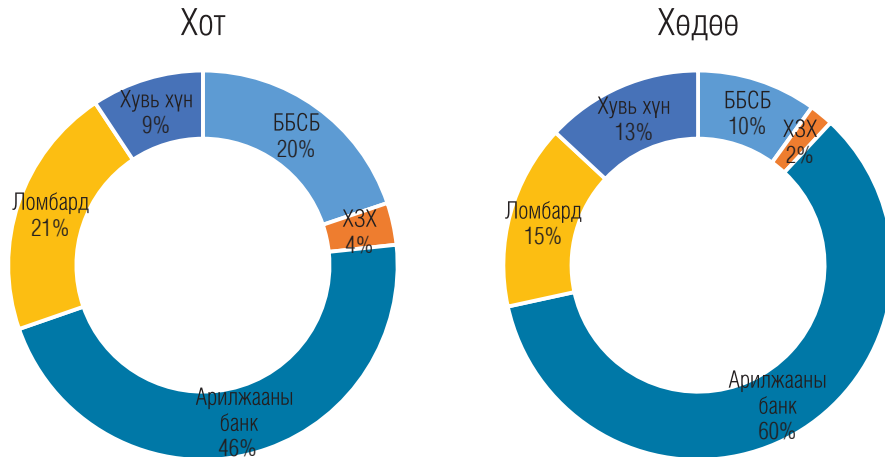
Иргэдийн авсан нийт зээлийн тоонд арилжааны банк 53%, ББСБ 15%, ломбард 18%, хувь хүн 11% эзэлж байна. Энэ нь 2018 оны 2 улирлын “Санхүүгийн зах зээлийн талаарх хэрэглэгчийн хүлээлт” судалгааны үр дүнтэй адилхан байна.

Зураг 8. 35. Иргэдийн авсан зээлийн бүтэц, олгосон байгууллагаар

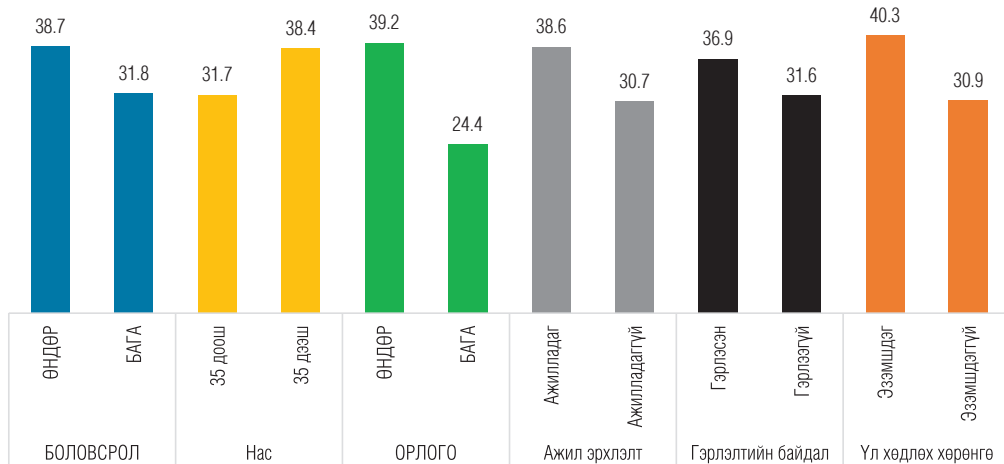
Зураг 36 нь зээл олгосон байгууллагуудыг хот, хөдөөгөөр харуулж байна. Хотын иргэдийн 30 хувь, хөдөөгийн иргэдийн 28 хувь нь албан бус эх үүсвэрээс зээл авч байна. Үүнд, хотын иргэд ломбардаас илүү зээлдэг бол хөдөөгийн иргэд хувь хүнээс зээл авах нь арай их байна. Хотын иргэд ББСБ-аас зээл авах нь хөдөөгийн иргэдтэй харьцуулахад 10 пунктээр их байна.

Зураг 8. 36. Зээл олгосон байгууллагуудаар, хот хөдөөд

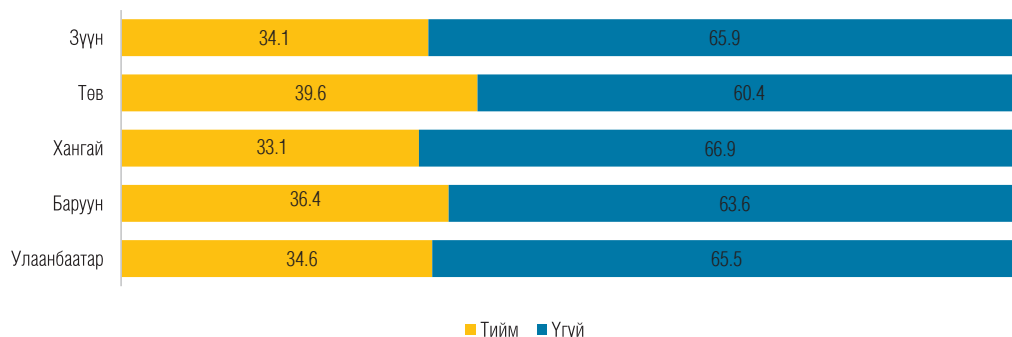
Хэрэглэгчдийн зээл авсан байдал нь хэрэглэгчийн зарим бүлгээр нэлээд ялгаатай байна. Тухайлбал, ажилладаг, өндөр орлоготой, 35-аас дээш настай, дээд боловсролтой, гэрлэсэн, үл хөдлөх хөрөнгө эзэмшдэг иргэдийн зээл авсан байдал нь эсрэг бүлэгтэйгээ харьцуулахад эрс их буюу 5.3–14.7 пунктээр их байна. Харин хэрэглэгчийн хүйс, байршил, газар эзэмшдэг эсэх, болон орон сууцны төрлөөр зээл авсан байдал бараг ялгаагүй байна.

Зураг 8. 37. Зээл авсан байдал, бүлгээр

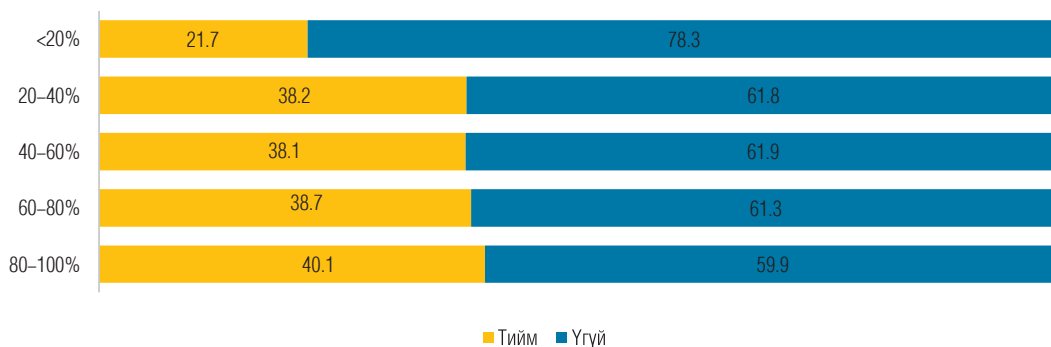
Хэрэглэгчдийн зээл авсан байдлыг бүс нутгаар харахад төвийн бүсийн иргэд хамгийн их буюу 39.6 хувь нь зээл авсан гэж хариулсан бөгөөд түүний дараа баруун бүс 36.4 хувиар орж байна. Харин хангайн бүсийн иргэд хамгийн бага хувьтай буюу 33.1% нь зээл авсан байгааг Зураг 38-аас харж байна.

Зураг 8. 38. Иргэдийн зээл авсан байдал, бүсээр

Зураг 39-т харагдаж байгаачлан, орлогын бүлгээр харвал, хамгийн орлого багатай бүлгийн хувьд зээл авсан байдал бусад бүлгүүдтэй харьцуулахад дор хаяж 16.4 пунктээр бага байна. Өөрөөр хэлбэл, тухайн хэрэглэгчийн орлого нь 70 мянгаас бага бол зээл авах магадлал эрс багасаж байна.

Зураг 8. 39. Иргэдийн зээл авсан байдал, орлогын бүлгээр

Хэрэглэгчид хадгаламж хийх болон зээл авахдаа хамгийн өргөнөөр үйлчлүүлдэг санхүүгийн байгууллага нь арилжааны банк байна. Хэрэглэгчид хуримтлал хийхдээ бараг дан ганц арилжааны банканд ханддаг бол зээл авахдаа илүү олон эх үүсвэрийг ашигладаг байна.

Хүснэгт 8. 3. Хадгаламж хийх, зээл авахад хамгийн өргөн үйлчлүүлдэг байгууллагууд

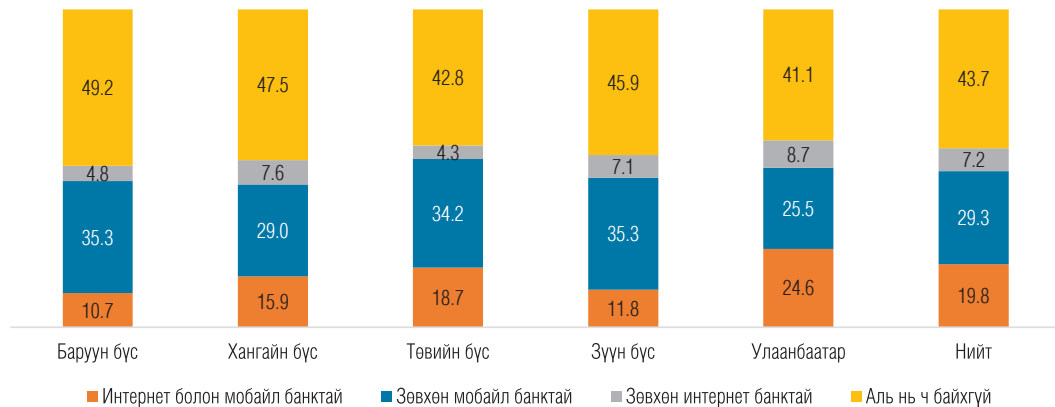
	Хадгаламж хийсэн байгууллага	Зээл авсан байгууллага
1-рт	Банк, 94.8%	Банк, 53%
2-рт	ХЗХ, нөхөрлөл 2.1%	Ломбард, 18%
3-рт	Гэртээ, эсвэл гэр бүлийн гишүүн, найздаа хадгалуулдаг, 1.45%	ББСБ, 15%
4-рт	Бонд хувьцаа худалдаж авсан, 0.4%	Хувь хүн, 11%
5-рт	Бичил санхүүгийн байгууллага, 0.2%	ХЗХ, 3%

ЗУРГАА. МОБАЙЛ БОЛОН ЦАХИМ БАНКНЫ ХЭРЭГЛЭЭ

Иргэдийн банкны үйлчилгээнд хамрагддаг байдал нь тийм ч их ялгаатай биш байхад энэ байдал мобайл болон интернет банкны хувьд арай өөр байгаа юм. Мобайл болон интернет банкны үйлчилгээ банкны дараа хамгийн өргөн авдаг үйлчилгээнүүд боловч банкны үйлчилгээнээс ялгаатай нь байршил, сууцны төрөл, хүйс, орлого болон ажил эрхлэлтийн байдлаас хамааран эрс ялгаатай байна.

Нийт иргэдийн 49.1 хувь нь мобайл банкны үйлчилгээ, 27 хувь нь интернет банкны үйлчилгээ авдаг бөгөөд үүн дотроо 19.8 хувь нь мобайл болон интернет аль алиныг нь ашигладаг, 29.3 хувь нь зөвхөн мобайл банк, 7.2 хувь нь зөвхөн интернет банк, 43.7 хувь нь алиныг нь ч ашигладаггүй байна. Энэ дүр зураг бүсээр ялгаатай байгааг Зураг 40-өөс харж болно.

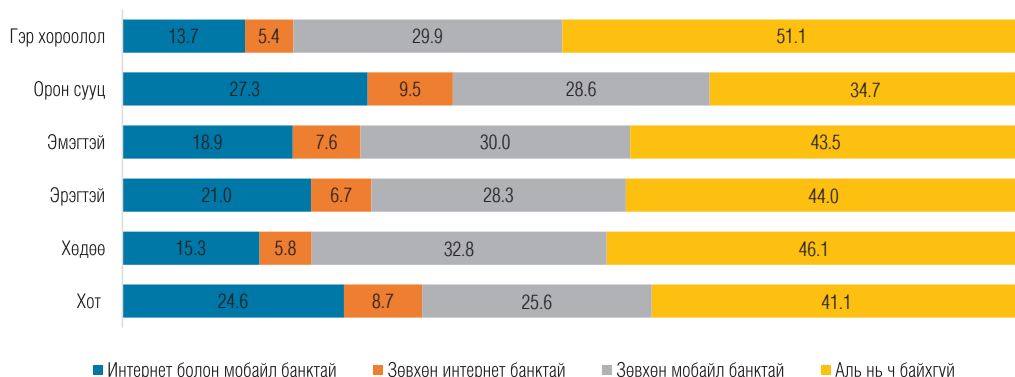
Зураг 8. 40. Мобайл болон интернет банкны хэрэглээ бүсээр

Улаанбаатар хотын иргэдийн 24.6 хувь нь мобайл болон интернет банк аль алиныг нь хэрэглэдэг байхад Баруун бүсийн иргэдийн ердөө 10.7 хувь нь аль алиныг нь хэрэглэдэг байна. Баруун бүсийн хувь энэ нь улсын түвшнээс бараг 2 дахин бага байна. Мобайл болон интернет банкны үйлчилгээ энэ бүсийн хувьд бусад бүстэй харьцуулахад хамгийн муу байна. Гэхдээ зөвхөн мобайл банктай иргэдийн хувь уг бүст хамгийн өндөр байна. Мобайл болон интернет банкны хэрэглээгээр Улаанбаатар хотын дараа Төвийн бүс орж байна.

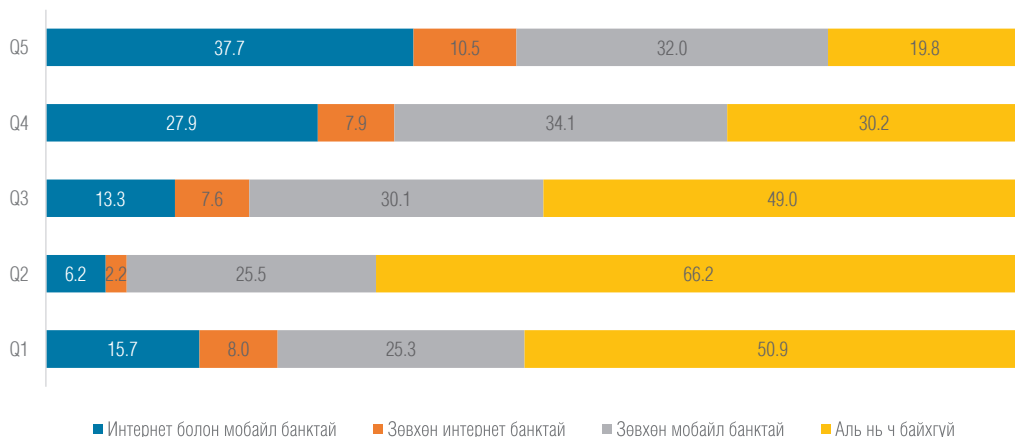
Дээрх санхүүгийн үйлчилгээнүүд байршил, сууцны нөхцөл, хүйсээр хэр ялгаатай байгааг Зураг 41-өөс харж болно. Орон сууцанд амьдардаг иргэдийн 27.3 хувь нь мобайл болон интернет банк аль алиныг нь хэрэглэдэг бол гэр хорооллын иргэдийн хувьд энэ нь 14.4 пунктээр бага байна. Гэр хороололд амьдардаг иргэдийн талаас илүү хувь нь эдгээр үйлчилгээний алийг нь ч авдаггүй бол орон сууцны иргэдийн гуравны нэг нь л мобайл болон интернет банк алиныг нь ч ашигладаггүй байна. Мобайл болон интернет банкны хэрэглээ хүйсээр тийм ч их ялгаатай биш байна.

Зураг 8. 41. Мобайл болон интернет банкны хэрэглээ, хүйс, байршил, сууцны нөхцөлөөр

Сууцны төрлөөс хамааран эдгээр үйлчилгээ авдаг ялгаа их байгаа нь орлогын бүлгээр энэхүү үйлчилгээ авдаг байдлыг харах шаардлагатай гэсэн үг. Тиймээс иргэдийн өөрсдийн мэдээлсэн сарын орлогын мэдээнд үндэслэн таван бүлэгт хуваасан байдлаар Зураг 42–д мобайл болон интернет банкны хэрэглээг харууллаа. Хамгийн бага орлоготой иргэдийн тал нь мобайл болон интернет алиныг нь ч хэрэглэдэггүй бол хамгийн өндөр орлоготой иргэдийн ердөө 19.8 хувь нь алиныг нь ч хэрэглэдэггүй байна. Гэтэл хамгийн өндөр орлоготой иргэдийн 37.7 хувь нь аль алиныг нь хэрэглэдэг байхад хамгийн бага орлоготой бүлгийн 15.7 хувь нь мобайл, интернет банк хоёуланг нь хэрэглэдэг.

Зураг 8. 42. Мобайл болон интернет банкны хэрэглээ, орлогын бүлгээр

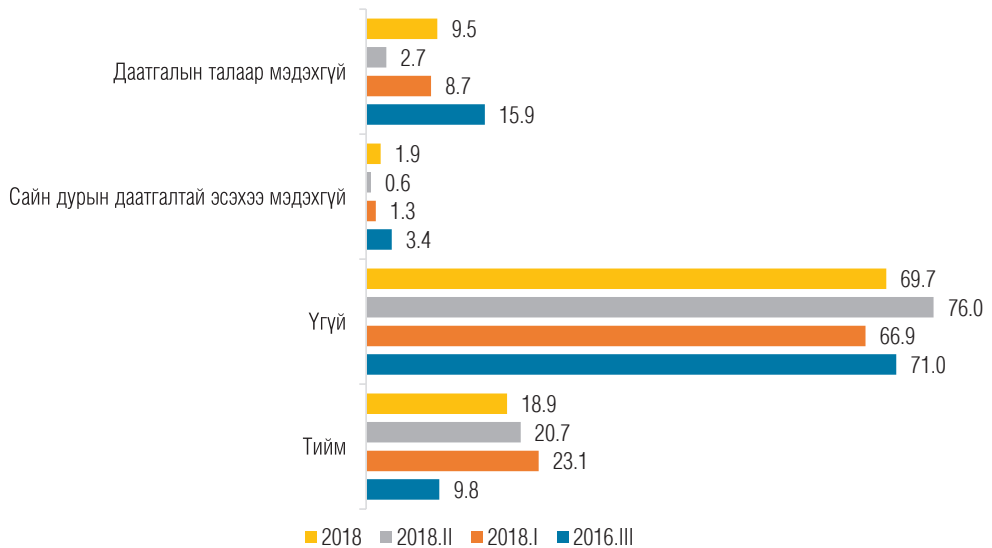

ДОЛОО. ХЭРЭГЛЭГЧДИЙН 70 ХУВЬ НЬ ЯМАР НЭГ САЙН ДУРЫН ДААТГАЛД ХАМРАГДДАГҮЙ БАЙНА

Хэрэглэгчдийн 70 хувь нь ямар нэг сайн дурын даатгалд хамрагддаггүй бөгөөд тэдний 40 хувь нь даатгалын талаар мэдэхгүй учраас, 26 хувь нь хэрэгцээ, шаардлага байхгүй учраас даатгалд хамрагдаагүй гэж хариулжээ. Даатгалын талаар мэдэхгүй учраас даатгалд хамрагдаагүй иргэд (28 хувь) болон асуултад шууд мэдэхгүй (9.5 хувь) гэж хариулсан иргэдийг нэгтгэвэл, нийт хэрэглэгчдийн 37.5 хувь нь даатгалын талаар огт мэддэггүй гэж үзэж болохоор байгааг Зураг 43-аас харж болно.

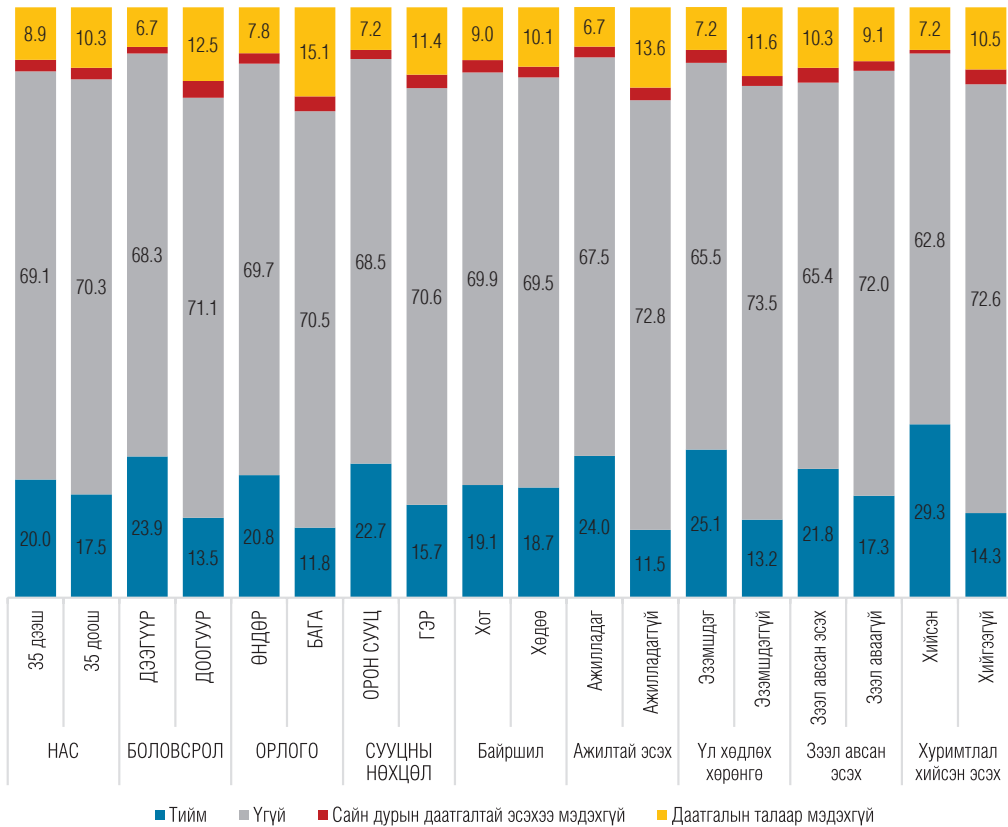
Сайн дурын даатгалд хамрагдалт 18.9 хувьтай байгаа бол уг даатгалд хамрагдсан эсэхээ мэдэхгүй иргэд 2 орчим хувь байна.

Зураг 8. 43. Ямар нэг сайн дурын даатгалд хамрагддаг эсэх

Сайн дурын даатгалд хамрагдалт нь иргэдийн боловсрол, орлого, хөрөнгө эзэмшдэг эсэх, зээл авсан эсэх, хуримтлал хийдэг эсэх болон сууцны нөхцөл зэргээс хамааран харилцан адилгүй байна. Өндөр орлоготой, дээгүүр боловсролтой, сууцанд амьдардаг, зээл авсан, үл хөдлөх хөрөнгө эзэмшдэг, хуримтлал хийдэг, ажил эрхэлдэг иргэдийн хувьд сайн дурын даатгалд хамрагдалт сайн байна. Ялангуяа өнгөрсөн 12 сарын хугацаанд хуримтлал хийсэн иргэдийн сайн дурын даатгалд хамрагдалт хамгийн өндөр буюу 29.3 хувь байна. Харин насны бүлэг, хот хөдөөгөөр сайн дурын даатгалд хамрагдалт бараг ялгаагүй байна.

Зураг 8. 44. Ямар нэг сайн дурын даатгалд хамрагддаг эсэх, бүлгээр

Зураг 45–аас ажиглахад, даатгалын хэрэгцээ шаардлагын хувьд даатгалын төрлөөс хамааран иргэдийн таашаал өөр өөр байна. Тухайлбал эрүүл мэндийн даатгалыг иргэдийн 46.3 хувь нь хамгийн хэрэгцээтэй гэж үзэж байна. Дараагийн хамгийн хэрэгцээтэй даатгалаар гэнэтийн осол, эмчилгээний даатгал (22.8%)–ыг нэрлэжээ. Иргэдийн 3.1 хувь нь энэ асуултад мэдэхгүй гэж хариулсан.

Зураг 8. 45. Хамгийн хэрэгцээ шаардлагатай гэж үзсэн даатгалууд

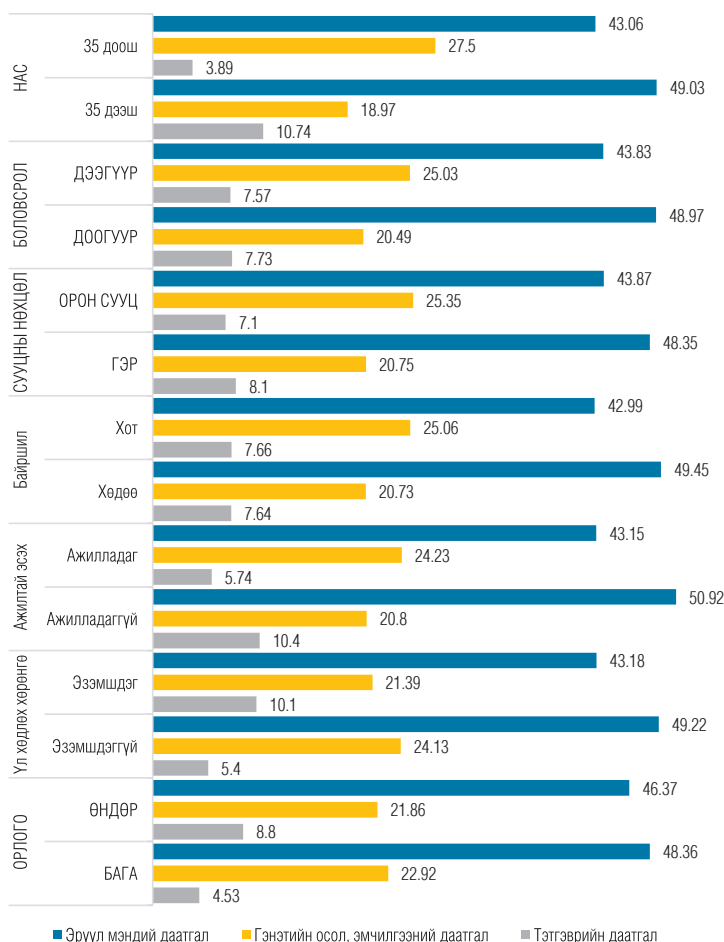

Орлого, боловсролын түвшин болон байршлаас хамааран даатгалын хэрэгцээ шаардлага өөр өөр байна. Одоогоор ажил эрхэлдэггүй, 35–аас дээш настай, үл хөдлөх хөрөнгө эзэмшдэг хэрэглэгчид бусад бүлэгтэй харьцуулахад тэтгэврийн даатгал хамгийн хэрэгцээтэй гэж илүү их хариулжээ.

Гэнэтийн осол, эмчилгээний даатгалыг хэрэгтэй гэж 35–аас доош настай иргэд эсрэг бүлэгтэйгээ харьцуулахад 8.5 пунктээр илүү хариулсан бол хөрөнгө эзэмшдэггүй иргэд эсрэг бүлэгтэйгээ харьцуулахад 2.7 орчим пунктээр илүү их хариулсан. Өөрөөр хэлбэл, дээд боловсролтой, 35–аас доош настай, орон сууцанд амьдардаг, ажил эрхэлдэг, хотод амьдардаг, хөрөнгө эзэмшдэггүй иргэд гэнэтийн осол, эмчилгээний даатгал хамгийн хэрэгцээтэй гэсэн хариултыг бусад бүлэгтэйгээ харьцуулахад илүү их өгсөн байгааг Зураг 46–аас харж байна.

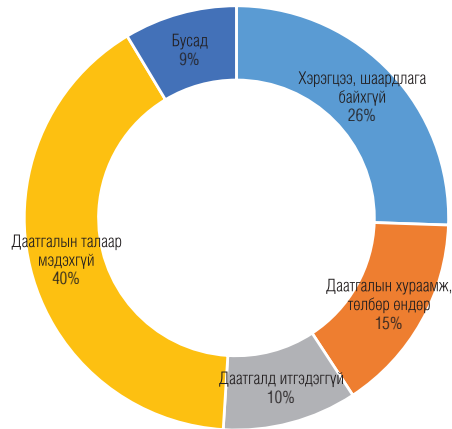
Харин эрүүл мэндийн даатгалыг нөгөө бүлгүүд нь харьцангуй их сонгосон. Тухайлбал, ажил эрхэлдэггүй иргэдийн 50.9 хувь нь эрүүл мэндийн даатгал хамгийн шаардлагатай гэж хариулсан нь ажил хийдэг иргэдтэй харьцуулахад 7.8 пунктээр өндөр, харин орлогын бүлгээр харахад орлого багатай бүлгийн иргэдийн 48.3 хувь нь эрүүл мэндийн даатгалыг хамгийн их шаардлагатай гэсэн байгаа нь орлого өндөр бүлгийн иргэдээс 2 пунктээр илүү байна.

Зураг 8. 46. Хамгийн хэрэгцээтэй даатгал, бүлгээр

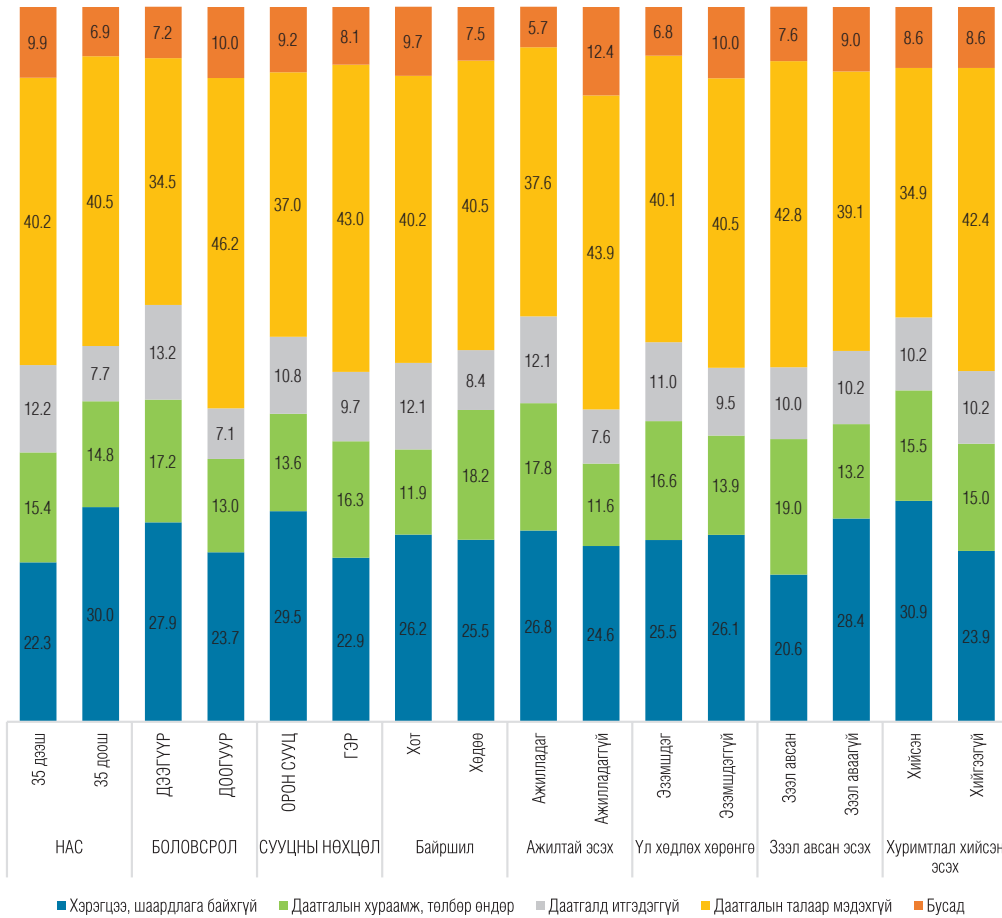
Зураг 47-оос харахад даатгалд хамрагдаагүй иргэдээс хамрагдаагүй шалтгааныг тодруулахад 26 хувь нь хэрэгцээ шаардлагагүй гэж хариулсан. Энэ нь 2018 оны 2 улиралтай харьцуулахад 7 пунктээр бага, 2016 оны 3-р улиралтай харьцуулахад 14 пунктээр бага, 2018 оны 1 улирлын үр дүнтэй ойролцоо байна. Харин даатгалд итгэдэггүй гэсэн хариулт 10 хувь, даатгалын талаар мэдэхгүй учраас хамрагдаагүй гэсэн хариулт 40 хувь байна. Даатгалын хураамж өндөр учраас хамрагдаагүй гэж 15 хувь нь хариулсан.

Зураг 8. 47. Даатгалд хамрагддаггүй шалтгаан

Орон сууцанд амьдардаг, дээд боловсролтой, 35-с доош настай, хуримтлал хийдэг, зээл аваагүй иргэд хэрэгцээ шаардлага байхгүй учраас даатгалд хамрагдаагүй гэсэн хариултыг бусад бүлэгтэй харьцуулахад илүү их өгчээ. Харин гэр хороололд амьдардаг, бага болон дунд боловсролтой, ажил эрхэлдэггүй, зээл авсан, хуримтлал хийгээгүй иргэдийн дунд даатгалын талаар мэдэхгүй учраас гэсэн хариулт харьцангуй их байгааг Зураг 48-аас харж байна.

Зураг 8. 48. Сайн дурын даатгалд хамрагдаагүй шалтгаан, бүлгээр

НАЙМ. ДҮГНЭЛТ, САНАЛ

Санхүүгийн хүртээмжийн үндсэн үзүүлэлтээрээ МУ ижил төстэй орнуудтай харьцуулахад харьцангуй өндөр байна. Тухайлбал, банканд данстай иргэдийн эзлэх хувь гэдэг үзүүлэлтээр өндөр хөгжилтэй орнуудын түвшинд байна. МУ-ын иргэдийн 94.5 хувь нь ямар нэгэн байдлаар албан ёсны санхүүгийн үйлчилгээнд хамрагддаг байна. Тухайлбал, иргэдийн 92.1 хувь нь дансаа идэвхтэй ашигладаг бөгөөд 91.9 хувь нь банк, 9.3 хувь нь ББСБ, 3.4 хувь нь ХЗХ-гоор үйлчлүүлдэг. Судалгаанд оролцогсдын 5.2 хувь нь санхүүгийн секторын гадна буюу үйлчилгээ хүртэхгүй байна.

Санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмж бүсээр бага зэрэг ялгаатай байна. Хангай болон төвийн бүсэд санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмж бусад орон нутгаас харьцангуй бага байна. Хүйс болон сууцны төрлөөр санхүүгийн хүртээмж ялгаагүй байна. Харин хөдөлмөр эрхэлдэггүй иргэдийн хувьд санхүүгийн хүртээмж хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдээс харьцангуй бага байна.

2017 оны байдлаар дэлхийн хэмжээнд нийт насанд хүрсэн иргэдийн 31 хувь нь банканд дансгүй байна. Манай улсын хувьд энэ үзүүлэлт эрс бага буюу нийт иргэдийн ердөө 4.5 хувь нь банканд дансгүй байна. Банканд дансгүй гэж өөрөө мэдээлсэн болон данстай хэдий ч түүнийгээ огт ашиглахгүй байгаа хүмүүсийг энд оруулж тооцсон. Энэхүү банкны дансгүй иргэд ажил эрхлэлтийн байдал, нас, боловсрол, байршил, орлого болон сууцны төрлөөс хамааран нэлээд ялгаатай байна. Гол төлөв ажилгүй, 25-аас дээш настай, орлого бага, гэр хорооллын иргэд дансгүй байх нь олон байна. Тухайлбал, дансгүй иргэдийн 36 хувь нь хамгийн бага орлоготой бүлгийн иргэд байхад 7 хувь нь хамгийн өндөр орлоготой бүлгийн иргэд байна. Мөн түүнчлэн, дансгүй иргэдийн 63.8 хувь нь эдийн засгийн идэвхтэй иргэд, 36.2 хувь нь идэвхгүй иргэд байна. Данс эзэмшихгүй шалтгаанууд дунд хамгийн өндөр хувь эзэлж буй нь дундаа данстай байх нь зардал багатай (20%) гэснээс үзвэл эдгээр иргэдийн 20 хувь нь данс огт хэрэглэдэггүй биш юм.

Монгол Улсын хэмжээнд иргэд тогтмол үйлчлүүлдэг банкны салбартаа очихын тулд дунджаар 1350 төгрөг 16 минут зарцуулдаг бол АТМ орохын тулд 960 төгрөг 15 минут зарцуулдаг байна. Банкны салбар болон АТМ орох зардал болон хугацаа нь хот хөдөөгөөр болон сууцны нөхцөлөөр нэлээд ялгаатай байна. Хөдөө амьдардаг бөгөөд гэр хороололд амьдардаг иргэд илүү их зардал, хугацаа зарцуулдаг. Хангайн бүсийн иргэд банкны үйлчилгээ авахдаа хамгийн их зардал, хугацааг зарцуулдаг Улаанбаатар хотын иргэд хамгийн бага зардал, хугацаа зарцуулж байна. Улаанбаатар хотод АТМ орох нь банкны салбар орохоос хэд дахин зардал багатай байхад хөдөөд эсрэгээрээ банкны салбар орох нь АТМ орохоос зардал багатай байна.

Банкны үйлчилгээний хамрах хүрээ нь манай улсын маш сайн бөгөөд энэ нь хаана амьдардаг, орлогын түвшин зэргээс хамааран тийм ч их ялгаатай биш хэдий ч банкны үйлчилгээ авдаг давтамж орон сууцанд амьдардаг, хөдөөгийн иргэдийн хувьд бага байгаа юм. Тухайлбал, орон сууцанд амьдардаг иргэдийн 52.5 хувь нь хамгийн багадаа л долоо хоног тутамд банкны үйлчилгээ авдаг бол гэр хороололд амьдардаг иргэдийн хувьд энэ нь 17.5 пунктээр бага. Иргэд ажил эрхлэлтийн байдлаас хамааран банкны үйлчилгээ авах нь өөр өөр байж болох хэдий ч хөдөлмөр эрхэлдэг иргэдийн хувьд мөн л хаана амьдардаг, сууцны нөхцөл зэргээс хамааран банкны үйлчилгээ авах давтамж ялгаатай байна.

2017 оны байдлаар данс идэвхтэй ашиглаж буй нийт иргэдийн 86 хувь нь харилцах, 31 хувь нь хадгаламжийн, 12 хувь нь хугацаатай хадгаламжийн, 6 хувь нь зээлийн, 13 хувь нь дебет карт, 2 хувь

нь гадаад валютын данстай, 2 хувь нь кредит карттай байна. Эзэмшиж буй дансны төрөл нь байршил, хүйс зэргээрээ тийм ч их ялгаатай биш байна. Иргэдийн 44 хувь нь цалингаа авахын тулд, 35 хувь нь мөнгөө найдвартай газар байлгах үүднээс, 24 хувь нь төлбөр авахын тулд мөн 24 хувь нь халамж тэтгэмжийн мөнгө хүлээн авахын тулд данстай болсон гэжээ. Нийт данстай иргэдийн 32 хувь нь 2010 оноос өмнө нээлгэсэн, харин 36 хувь нь дансаа 2010–2018 оны хооронд нээлгэжээ. Хамгийн их данс нээлгэсэн он 2008 он байна. Идэвхтэй данс ашиглаж буй иргэдийн 65.7 хувь нь нэгээс олон данстай байна.

Нийт иргэдийн 49.1 хувь нь мобайл банкны үйлчилгээ, 27 хувь нь интернет банкны үйлчилгээ авдаг бөгөөд үүн дотроо 19.8 хувь нь мобайл болон интернет аль алиныг нь ашигладаг, 29.3 хувь нь зөвхөн мобайл банк, 7.2 хувь нь зөвхөн интернет банк, 43.7 хувь нь алиныг нь ч ашигладаггүй байна. Мобайл болон интернет банкны үйлчилгээг хотод, орон сууцанд амьдардаг, орлого өндөртэй иргэд илүүтэй хэрэглэж байна.

Ихэнх хэрэглэгчид мөнгөө банканд хадгалах нь аюулгүй гэж үзэж байна. Хэрэглэгчдийн 30.3 хувь нь сүүлийн 12 сарын хугацаанд хуримтлалдаа мөнгө хийсэн бөгөөд тэдний 95 орчим хувь нь банканд хадгалсан гэжээ. Хэрэглэгчдийн ихэнх нь хуримтлалыг урт хугацааны зорилготой хийдэггүй, харин гэнэтийн зарлагадаа хэрэглэх болон өдөр тутмын хэрэглээгээ тогтвортой байлгах зорилготой хийдэг байна. Хадгаламж хийдэг хэрэглэгчдийн гуравны хоёр нь сард нэг буюу түүнээс олон удаа хуримтлалдаа мөнгө хийдэг гэжээ. Өөрөөр хэлбэл, хадгаламжтай иргэд хуримтлалаа давтамж ихтэй хийдэг байна. Хуримтлал хийсэн эсэх нь бүс нутаг болон орлогын бүлгээр эрс ялгаатай байна.

Нийт хэрэглэгчдийн 35.4 хувь нь өнгөрсөн 6 сарын хугацаанд санхүүгийн албан болон албан бус байгууллагуудаас зээл авсан бөгөөд хамгийн их үйлчлүүлсэн байгууллага нь арилжааны банк байна. Үүний дараагаар ломбард (18 хувь), ББСБ орж байна. Албан бус санхүүгийн үйлчилгээ буюу ломбард, хувь хүнээс авч байгаа зээл нэлээд их хувийг (30 орчим хувь) эзэлж байна. Хамгийн ядуу бүлгийн зээлд хамрагдалт хамгийн бага байна.

Энэхүү судалгааны үр дүнгээс харахад иргэдийн хадгаламжийн зах зээлд арилжааны банк илт давамгайлж байна. Үүнтэй харьцуулахад иргэдийн зээлийн зах зээлд арилжааны банк харьцангуй бага хувь (53 хувь) эзэлж байна. Хэрэглэгчид зээл авахдаа бусад санхүүгийн байгууллагаар нэлээд үйлчлүүлдэг ажээ. Тухайлбал ББСБ-аас гадна, албан бус сектор буюу ломбард, хувь хүнээс зээл авдаг байна.

Хэрэглэгчдийн 70 хувь нь сайн дурын даатгалд хамрагддаггүй бол 20 орчим хувь нь ямар нэг сайн дурын даатгалд хамрагддаг гэжээ. Бүлгээр харахад сүүлийн нэг жилийн хугацаанд хуримтлалдаа мөнгө хийсэн иргэдийн сайн дурын даатгалд хамрагдалт хамгийн өндөр байна. Хамгийн хэрэгцээ шаардлагатай даатгалаар эрүүл мэндийн даатгал, түүний дараа гэнэтийн осол, эмчилгээний даатгал болон тэтгэврийн даатгал орж байна. Сайн дурын даатгалд хамрагдаагүй шалтгаануудыг даатгалын талаар мэдэхгүй учраас гэсэн хариулт тэргүүлж байгаа бөгөөд дараагийн гол шалтгаан нь хэрэгцээ шаардлага байхгүй гэсэн шалтгаан байна.

ЕС. ХАВСРАЛТ

Хүснэгт 8. 4. Үнэлгээний үр дүн

	(1) Логит загвар	(2) Логит загвар	(3) Регресс	(4) Регресс
	Банканд идэвхтэй данстай	Банканд хадгаламжтай	Хадгаламжийн давтамж	Банкны үйлчилгээний давтамж
Нас	-0.002*** (0.00)	0.00 (0.00)	-0.01 (0.02)	0.01*** (0.00)
Насны квадрат	0.000* (0.00)	0.00 (0.00)	0.00 (0.00)	0.00** (0.00)
Эмэгтэй	0.016 (0.01)	0.05 (0.03)	0.07 (0.07)	-0.09* (0.05)
Өрхийн тэргүүн	0.018 (0.02)	0.00 (0.04)	-0.23 (0.09)	0.16** (0.07)
Орлогын логарифм	0.021*** (0.01)	0.11 (0.02)	0.09 (0.04)	-0.15*** (0.07)
Боловсрол	0.003** (0.00)	0.02 (0.00)	0.00 (0.00)	-0.01 (0.00)
Гэрлэсэн	0.022 (0.01)	-0.03 (0.04)	0.19 (0.09)	-0.17** (0.06)
Шилжих төлбөр	0.039*** (0.01)	-0.05 (0.06)	0.03 (0.19)	-0.02 (0.12)
Цалингийн орлого	0.024 (0.02)	-0.08 (0.05)	-0.04 (0.11)	-0.18* (0.09)
Хөдөлмөр эрхэлдэг	0.035** (0.02)	0.04 (0.04)	0.19 (0.12)	-0.12 (0.08)
Төв	-0.009 (0.02)	0.04 (0.05)	0.00 (0.12)	0.02 (0.08)
Баруун	0.016 (0.01)	0.18 (0.06)	0.06 (0.13)	0.02 (0.09)
Зүүн	0.020 (0.02)	0.11 (0.06)	0.03 (0.17)	-0.24** (0.12)
УБ	-0.010 (0.02)	-0.05 (0.06)	0.04 (0.15)	0.16 (0.11)
Тогтмол	-1.257	-5.23	1.41	3.51
Ажиглалтын тоо	1309.00	1309.00	400.00	1209.00
R²			0.06	0.13

Хүснэгт 8. 5. Хүртээмжийн индикатор

		%	95% итгэх интервал
Мобайл банк ашиглалт		49.1	[46.6, 51.5]
Интернет банк ашиглалт		27	[24.8, 29.2]
Хамгийн ойрын санхүүгийн үйлчилгээний цэгт очих дундаж зардал (төгрөгөөр)	ATM	958.6 ТӨГ	[748.7, 1168.5] ТӨГ
	Банк	1350.0 ТӨГ	[1086.6, 1613.4] ТӨГ
Хамгийн ойрын санхүүгийн үйлчилгээний цэгт очих дундаж хугацаа минутаар	ATM	14.9	[15.5, 17.3]
	Банк	16.4	[12.7, 17.1]

Хүснэгт 8. 6. Хүртээмжийн GPFИ индикатор

GPFИ Индикаторууд	%	95% Итгэх завсар
Банканд данстай: Албан ёсны санхүүгийн байгууллагад данстай иргэдийн %	92.0	[90.7, 93.4]
Зохицуулалттай байгууллагуудаас зээл авсан иргэд	23.9	[21.8, 21.0]
Даатгалтай иргэд	19.2	[17.3, 21.2]
Өнгөрсөн жилд санхүүгийн байгууллагад хадгаламж хийсэн	28.7	[26.5, 30.9]

Хүснэгт 8. 7. Хүртээмжийн ангилал

Санхүүгийн хүртээмжийн ангилал	%	95% Итгэх завсар
Банканд данстай (1467)	91.9	[90.5, 93.2]
Бусад албан сектор (41)	2.6	[1.8, 3.3]
Албан бус (5)	0.3	[0.04, 0.6]
Санхүүгийн үйлчилгээнээс гадуур (84)	5.3	[4.2, 6.4]
N=1597		

Хүснэгт 8. 8. Дансны төрөл, шалтгаан

Та банканд өөрийн данстай юу?	%	95% итгэх интервал
Тийм (n=1526)	95.6	[94.4, 96.5]
Урьд нь байсан, одоо байхгүй (n=18)	1.1	[0.7, 1.8]
Огт байгаагүй (n=33)	2.1	[1.5, 2.9]
Байхгүй, гэхдээ хамтын данстай (n=14)	0.9	[0.5, 1.5]
Байхгүй, гэхдээ өөр хүний нэр дээрх данс ашигладаг (n=6)	0.4	[0.2, 0.8]
N=1597		
Та хэдэн данстай вэ?		
1 (n=558)	36.6	[34.2, 39]
2 (n=541)	35.5	[33.1, 37.9]
3 (n=246)	16.1	[14.4, 18.1]
4+ (n=181)	11.9	[10.3, 13.6]
N=1526		
Ямар төрлийн данс вэ? (1 данстай)		

Харилцах данс (n=459)	82.3	[78.6, 85.2]
Хадгаламжийн данс (n=45)	8.1	[6.1, 10.6]
Хугацаатай хадгаламжийн данс (n=3)	0.5	[0.1, 1.6]
Зээлийн данс (n=4)	0.7	[0.2, 1.9]
АТМ/дебит карт (n=45)	8.1	[6.1, 10.6]
Кредит карт (n=2)	0.3	[0.0, 1.4]
N=558		
Ямар төрлийн данс вэ? (1–ээс олон данстай)		
Харилцах данс (n=915)	94.5	[92.9, 95.8]
Хадгаламжийн данс (n=453)	46.7	[43.7, 49.9]
Хугацаатай хадгаламжийн данс (n=183)	18.9	[16.6, 21.5]
Зээлийн данс (n=95)	9.8	[8.1, 11.9]
АТМ/дебит карт (n=167)	17.3	[14.9, 19.7]
Гадаад валютын данс (n=35)	3.6	[2.6, 4.9]
Кредит карт (n=33)	3.4	[2.4, 4.7]
N=968		
Та энэ дансыг нээлгэсэн хамгийн гол шалтгаанаа хэлнэ үү? (1 данстай?)		
Цалингаа авахын тулд (n=144)	25.8	[22.3, 29.6]
Төлбөр хүлээн авахын тулд (n=59)	10.6	[8.2, 13.4]
Мөнгөө найдвартай газар байлгах үүднээс (n=127)	22.8	[19.5, 26.4]
Халамж, тэтгэмжийн мөнгө хүлээн авахын тулд (n=117)	20.9	[17.8, 24.6]
Зээл авахын тулд (n=9)	1.6	[0.8, 3.1]
Бусад (n=95)	17.1	[14.1, 20.4]
Мэдэхгүй (n=7)	1.3	[0.6, 2.6]
N=558		
Та энэ дансыг нээлгэсэн хамгийн гол шалтгаанаа хэлнэ үү? (1–ээс олон данстай?)		
Цалингаа авахын тулд (n=558)	42.4	[39.3, 45.5]
Төлбөр хүлээн авахын тулд (n=318)	32.9	[29.9, 35.9]
Мөнгөө найдвартай газар байлгах үүднээс (n=428)	44.2	[41.4, 47.7]
Халамж, тэтгэмжийн мөнгө хүлээн авахын тулд (n=265)	27.4	[24.7, 30.2]
Зээл авахын тулд (n=127)	13.1	[11.1, 15.4]
Бусад (n=136)	14	[12.1, 16.4]
Мэдэхгүй (n=6)	1	[0.2, 1.4]
N=968		
Та энэ дансаа хэдэн онд нээлгэсэн бэ?		
2000 оноос өмнө (n=99)	6.5	[5.3, 7.8]
2001–2010 оны хооронд (n=478)	31.3	[29.0, 33.7]
2011 (n=48)	3.1	[2.4, 4.1]
2012 (n=84)	5.5	[4.5, 6.8]
2013 (n=80)	5.2	[4.2, 6.5]
2014 (n=66)	4.3	[3.4, 5.4]
2015 (n=86)	5.6	[4.6, 6.9]
2016 (n=55)	3.6	[2.8, 4.7]

2017 (n=49)	3.2	[2.4, 4.2]
2018 (n=28)	1.8	[1.3, 2.6]
Санахгүй байна (n=453)	29.7	[27.4, 32]
N=1597		

Хүснэгт 8. 9. Бичиг баримт

Бичиг баримт	%	95% Итгэх завсар
Иргэний үнэмлэх (n=1587)	99.4	[99.0, 99.8]
Оюутны үнэмлэх (n=127)	8.0	[6.6, 9.3]
Жолооны үнэмлэх (n=723)	45.3	[42.8, 47.7]
Гадаад паспорт (n=863)	54.0	[51.6, 56.5]
Ус/цахилгааны төлбөрийн нэхэмжлэх (n=383)	24.0	[21.9, 26.8]
Интернет, кабелийн сувгийн гэрээ (n=327)	20.5	[18.5, 22.5]
Утасны төлбөрийн нэхэмжлэх (n=480)	30.1	[27.8, 32.3]
Түрээсийн гэрээ (n=74)	4.6	[3.6, 5.7]
Татварын дэвтэр (n=243)	15.2	[13.5, 17.0]
Үл хөдлөх хөрөнгийн гэрчилгээ (n=447)	28.0	[25.8, 30.2]
Даатгалын дэвтэр (n=858)	53.7	[51.3, 56.2]
Ажил олгогчийн цалин олгосон баримт (n=204)	12.8	[11.1, 14.4]
N=1597		

Хүснэгт 8. 10. Дансны хэрэглээ

Данс нээсэн шалтгаан	%	95% Итгэх завсар
Цалингаа авахын тулд (n=702)	63.1	[60.3, 66.0]
Төлбөр хүлээн авахын тулд (n=377)	36.7	[33.8, 39.7]
Мөнгөө найдвартай газар байлгах (n=555)	50.7	[47.7, 53.7]
Халамж тэтгэмжийн мөнгө хүлээн авахын тулд (n=382)	35.2	[32.4, 38.1]
Зээл авахын тулд (n=136)	13.9	[11.7, 16.1]
Бусад (n=1)	21.7	[19.2, 24.2]
N=1526		
Сүүлийн 12 сард та банкнаас зээл авсан уу?	%	95% Итгэх завсар
Тийм (n=369)	23.1	[21.0, 25.2]
N=369		
Та хэр давтамжтай хуримтлал хийдэг вэ?	%	95% Итгэх завсар
Сард нэгээс бага (n=143)	8.6	[7.6, 10.4]
Сард нэг удаа (n=261)	16.3	[14.5, 18.2]
Сард нэгээс олон (n=55)	3.4	[2.5, 4.3]
N=459		

Хүснэгт 8. 11. Даатгал

Та ямар нэг сайн дурын даатгалд хамрагддаг уу?	
Тийм (n=301)	18.9
Үгүй (n=1,111)	69.7
Сайн дурын даатгалтай эсэхээ мэдэхгүй (n=31)	1.9
Даатгалын талаар мэдэхгүй (n=152)	9.5
N=1,595	
Та дараах даатгалуудаас алийг нь хамгийн хэрэгцээ, шаардлагатай гэж үзэж байна вэ?	
Хөрөнгийн даатгал (n=115)	7.2
Гэнэтийн осол, эмчилгээний даатгал (n=364)	22.8
Авто, тээврийн хэрэгслийн даатгал /сайн дурын/ (n=170)	10.7
Эрүүл мэндийн даатгал (n=739)	46.3
Тэтгэврийн даатгал (n=122)	7.7
Бусад (n=36)	2.3
Мэдэхгүй (n=49)	3.1
N=1,595	
Та яагаад даатгалд хамрагддаггүй вэ?	
Хэрэгцээ, шаардлага байхгүй (n=287)	25.8
Даатгалын хураамж, төлбөр өндөр (n=168)	15.1
Даатгалд итгэдэггүй (n=113)	10.2
Даатгалын талаар мэдэхгүй (n=448)	40.3
Бусад (n=95)	8.6
N=1,111	

Хүснэгт 8. 12. Орлогын эх үүсвэр

Орлогын эх үүсвэр	%	95% Итгэх завсар
Байнгын ажлын цалин	45.81	[43.2, 48.4]
Түр зуурын ажлын цалин	15.75	[13.8, 17.7]
эцэг эхээс авсан тусламж	1.95	[1.2, 2.7]
хүүхдийн тэтгэмж	5.13	[4.0, 6.3]
жирэмсний тэтгэмж	0.94	[0.4, 1.4]
групийн мөнгө	2.17	[1.4, 2.9]
бусад төрлийн нийгмийн халамж	1.45	[0.8, 2.1]
хөрөнгийн орлого	1.01	[0.5, 1.5]
Ээлжийн амралтын мөнгө	1.23	[0.6, 1.8]
тэтгэврийн орлого	15.75	[13.8, 17.7]
Бусад	8.82	[7.3, 10.3]
N=1384		

АРАВ. ЭХ СУРВАЛЖ

National Reserve Bank of Tonga. “Financial Services Demand Side Survey Tonga”. 2016.

World Bank Group. Asli Demirguc–Kunt, Leora Klapper, Dorther Singer, Saniya Ansar, Jake Hess “The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution”. 2018.

IMF. IMF Database “Financial Access Survey, Tracking Access to Financial Services”. October 2017.